

3154

3K33

L-35

34

Ի. ՍՏԱԼԻՆ

ԼԵՆԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

35.552ԳԵԻԳ
Ս-90

ԿՈՒՍՅՐԱՏ ● 1934

ՅԿ33

L-35

այ

Հոկտեմբեր 21 JUN 2005

20 NOV 2009

Ի. ՍՏԱԼԻՆ

ԼԵՆԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

2
1003
1007
31036

Քաղմ. Լ. ՍՏԱԼԻՆ
Խմբ. 2. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

540

ԿՈՒՍՏՐՈՍ

1934

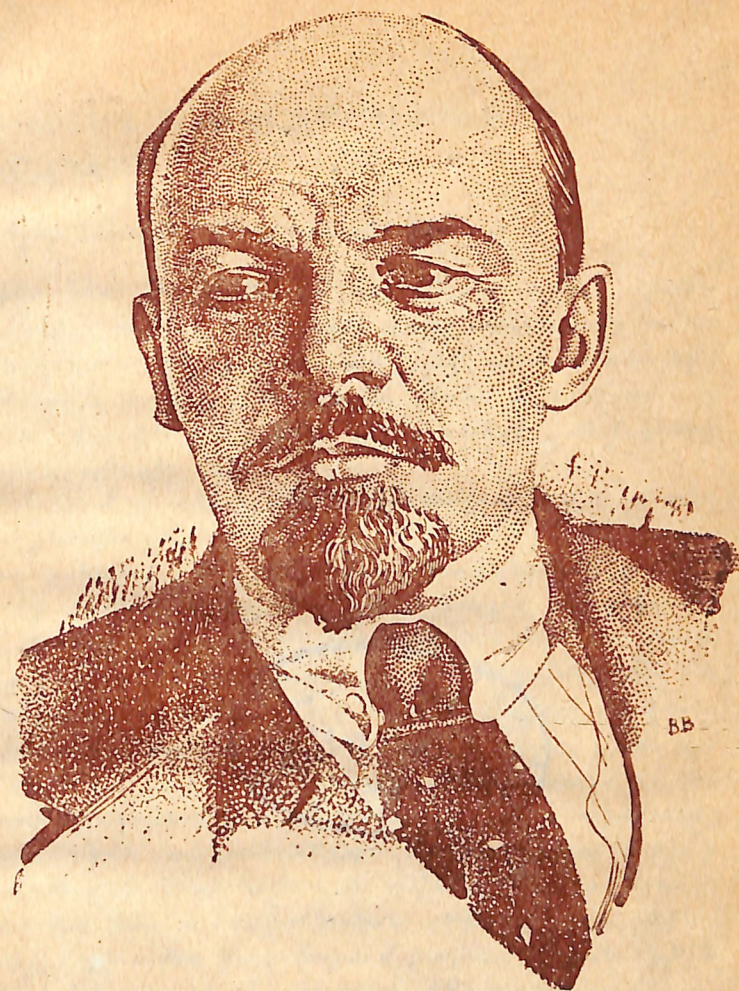
ՅԵՐԵՎԱՆ

3154

Перевод с изд. Партиздата
Москва, 1934

И. СТАЛИН
О ЛЕНИНЕ
Партиздат 1934 Эривань

В. В. ЛЕНИН

ԼԵՆԻՆԻ ԻՐԻՆՎ ՌԿԿ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՅԵՎ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

Հոդված Լենինի ծննդյան 50-ամյակի առթիվ

Մարքսիստների յերկու խումբ գոյություն ունի: Դրանք յերկուսն էլ աշխատում են մարքսիզմի դրոշի տակ, իրենց համարում են «խակապան» մարքսիստական: Յեվ այնուամենայնիվ դրանք ամենևին էլ նույնը չեն: Ավելին. դրանց միջև մի ամբողջ անդունդ կա, վորովհետև նրանց աշխատանքի մեթոդները տրամադծորեն հակադիր են:

Առաջին խումբը սովորաբար սահմանափակվում է մարքսիզմն արտաքինապես ընդունելով, այն հանդիսավորապես հռչակելով: Չկարողանալով, կամ չցանկանալով թափանցել մարքսիզմի էյուլթյան մեջ, չկարողանալով, կամ չցանկանալով կենսագործել այն, այդ խումբը մարքսիզմի կենդանի ու հեղափոխական դրույթները դարձնում է մեռած, վոչինչ՝ չասող ֆորմուլներ: Նա իր գործունեությունը հիմնում է վոչ թե փորձի, վոչ թե գործնական աշխատանքի հաշվառման վրա, այլ Մարքսից արած ցիտատաների վրա: Նա ցուցումներ և զերեկտիվներ քաղում է վոչ թե կենդանի իրականության վերլուծումից, այլ անալոգիաներից և պատմական զուգահեռներից: Սուքի ու գործի իրար չբռնելը—այս է այդ խմբի հիմնական հիվանդությունը: Այստեղից՝ հուսախաբուրումներ և հավիտենական դժգոհություն սեփական բախտից, վորն ամեն քայլափոխում խաբում է նրան, «քթին տալիս»: Այդ խմբի անունն է՝ մենշևիզմ (Ռուսաստանում), ու պորտուգալիզմ (Յեվրոպայում): Ընկ. Տիշկոն (Յոգիբեքը) Լոնդոնի համագումարում¹ բավականին զիպուկ բնորոշեց այդ խումբը, ասելով, թե նա վոչ թե կանգնած, այլ պառկած է մարքսիզմի տեսակետին:

Յերկրորդ խումբն, ընդհակառակը, հարցի ծանրության կենտրոնը մարքսիզմի արտաքինապես ընդունումից փոխադրում է նրա կիրառման, նրա կենսագործման վրա: Մարքսիզմի իրականաց-

ման այնպիսի ուղիներ և միջոցներ նշել, վորոնք համապատասխանում են իրադրությանը, այդ ուղիներն ու միջոցները փոփոխել, յերբ իրադրությունը փոխվում է,—ահա թե զխավորապես ինչի վրա այդ խումբը դարձնում է իր ուղադրությունը: Այդ խումբը դերեկտիվներ ու ցուցումներ քաղում է վոչ թե պատմական անալոգիաներից և զուգահեռներից, այլ շրջապատող պայմանների ուսումնասիրությունից: Իր գործունեությունից մեջ նա հենվում է վոչ թե ցիտատների ու ասույթների վրա, այլ գործնական փորձի վրա, իր յուրաքանչյուր քայլն ստուգելով փորձով, իր սխալներից դաս առնելով և ուրիշներին նոր կյանք կառուցել սովորեցնելով: Իսկապես սրանով է հենց բացատրվում, վոր այդ խմբի գործունեություն մեջ խոսքն ու գործը իրար բռնում են, և Մարքսի ուսմունքը լիովին պահպանում է իր կենդանի հեղափոխական ուժը: Այս խմբին լիովին հարմարում են Մարքսի այն խոսքերը, վորոնց համաձայն մարքսիստները չեն կարող բավականանալ աշխարհը բացատրելով, այլ նրանք պետք է ել ավելի առաջ գնան, վորպեսզի փոփոխեն այն: Այդ խմբի անունն է՝ բոլշևիզմ, կոմունիզմ:

Այդ խմբի կազմակերպիչն ու առաջնորդը Վ. Ի. Լենինն է:

1. ԼԵՆԻՆԵ ԻԲՐԵՎ ՌՈՒՍՍՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵՉ

Պրոլետարական կուսակցության կազմակերպումը Ռուսաստանում ընթացել է հատուկ պայմաններում, վորոնք տարբեր են Արևմուտքում բանվորական կուսակցության կազմակերպվելու ժամանակաշրջանի պայմաններից: Մինչդեռ Արևմուտքում՝ Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, բանվորական կուսակցությունը դուրս եկավ արհեստակցական միություններից՝ այդ միությունների և կուսակցությունների լեզալ գոյություն պայմաններում, բուրժուական հեղափոխությանը հաջորդող պայմաններում, բուրժուական պարլամենտի գոյության պայմաններում, յերբ իշխանությունը հասած բուրժուական կանգնած էր պրոլետարիատի դեմ յերես առ յերես,—Ռուսաստանում, ընդհակառակը, պրոլետարական կուսակցության կազմակերպումը տեղի յեր ունենում դաժանագույն աքսոլյուտիզմի ոլով, բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության սպասումի պայմաններում, յերբ, մի կողմից, կուսակցական կազմակերպությունները լցվում էին բանվոր դասակարգը բուրժուական հեղափոխության համար ոգտագործե-

լու ցանկությունը ծարավի բուրժուական «լեզալ-մարքսիստական»² տարրերով, մյուս կողմից, կուսակցական լավագույն աշխատողներին ցարական ժանդարմերիան դուրս եր խլում կուսակցության շարքերից, այնինչ տարերային հեղափոխական շարժման աճումը պահանջում եր հեղափոխականների այնպիսի կայուն, միախմբված և բավականաչափ կոնսպիրատիվ մարտական միջոցի առկայություն, վորը կարողանար շարժումն ուղղել դեպի աքսոլյուտիզմի տապալումը:

Խնդիրն այն եր, վոր վոչխարները ջոկեյինք այժերից, սահմանադաշտայինք ոտար տարրերից, տեղեղում փորձառու հեղափոխականների կադրեր կազմակերպեյինք, նրանց պարզ ծրագիր ու առուր տակտիկա տայինք, վերջապես այդ կադրերը համալսեյինք պրոֆեսիոնալ հեղափոխականների մի միասնական մարտական կազմակերպության մեջ, վորը լիներ բավականաչափ կոնսպիրատիվ՝ ժանդարմական հարձակումներին դիմադրալիլու համար, բայց միաժամանակ մասսաների հետ բավականաչափ կապված լիներ, հարկավոր ըոպեյին նրանց կովի տանելու համար:

Մենշևիկները, հենց նրանք, վոր մարքսիզմի տեսակետին են «պառկած», հարցը պարզ եյին լուծում. վորովհետև Արևմուտքում բանվորական կուսակցությունը յեղել է անկուսակցական արհեստակցական միություններից, վորոնք պայքարում են բանվոր դասակարգի տնտեսական դրությունը բարելավելու համար, ապա Ռուսաստանում, ըստ հնարավորության, պետք է նույնը կատարել, այսինքն առայժմ սահմանափակվել տեղերում «բանվորների տնտեսական պայքարով՝ գործառքերի և կառավարության դեմ», չստեղծելով ընդհանուր ռուսական մարտական կազմակերպություն, իսկ հետո... հետո, յեթե մինչ այդ հրապարակ չեն դա արհեստակցական միություններ, անկուսակցական բանվորական համագումար հրավերել և այն կուսակցություն հայտարարել:

Այն մասին, վոր մենշևիկները՝ ռուսական պայմանների համար ուտոպիստական այդ «մարքսիստական» «պլանն», այնուամենայնիվ, յենթադրում է ազիտացիոն լայն աշխատանք, վորն ուղղված է կուսակցականության դադափարի նվաստացմանը, կուսակցական կադրերի վոչնչացմանը, պրոլետարիատն առանց իր կուսակցության թողնելուն և բանվոր դասակարգը վերբերալներ ճանկը գցելուն,— այդ մասին դժվար թե այն ժա-

մանակ գլխի եյին ընկնում մենշեիկները և, թերևս, բոլշեիկներին շատերն էլ:

Լենինի մեծագույն ծառայությունը ուստական պրոլետարիատի և նրա կուսակցություն հանդեպ այն և, վոր նա մենշեիկական կազմակերպական «պլանի» վտանգավորությունը մերկացրեց զեւեա այն մոմենտին, յերբ «պլանը» հաղիվ եր հոյա-ված, յերբ «պլանի» հեղինակներն իրենք դժվարություն եյին պարզ պատկերացնում նրա ուրվագծերը, և, մերկացնելով այն, կատարի հարձակում սխեց մենշեիկների կազմակերպական սան-ձարձակության դեմ, պրակտիկների ամբողջ ուշադրությունը կենտրոնացնելով այդ հարցի վրա, վորովհետև խոսքը կուսակ-ցության գոյություն մասին եր, կուսակցության կյանքի և մահ-վան մասին:

Ընդհանուր-ուստական քաղաքական թերթ հիմնել, իբրև կուսակցական ուժերի համախմբման կենտրոն, տեղերում կուսակցական կայուն կազմեր կազմակերպել, իբրև կուսակցու-թյան «կանոնավոր մասեր», այդ կազմերը թերթի միջոցով ի մի հավաքել և նրանց միախմբել իբրև ընդհանուր-ուստական մարտական կուսակցություն՝ խտիվ նշված սահմաններով, պարզ ծրագրով, ամուր տակտիկայով, միասնական կամքով, — ահա թե ինչ պլան զարգացրեց Լենինը իր «Что делать?», «Шаг вперед, два назад»³ նշանավոր գրքույկներում: Այդ պլանի ար-ժանիքն այն եր, վոր նա լիովին համապատասխանում եր ուս-տական իրականությունը և վարպետորեն ընդհանրացնում եր լու-վագույն պրակտիկների կազմակերպական փորձը: Այդ պլանի համար մղված պայքարում ուստական պրակտիկների մեծամաս-նությունը վճռականորեն գնաց Լենինի հետևից, կանգ չառնելով պառակտման առջև: Այդ պլանի հաղթանակը հիմք դրեց այն միաձույլ և կոփված կոմունիստական կուսակցության, վորի հա-վասարը աշխարհը չի ճանաչում:

Մեր ընկերները (վոչ միայն մենշեիկները) հաճախ մեղա-դրում եյին Լենինին, վոր նա չափազանց մեծ հակում ունի դեպի բանավեճն ու պառակտումը, վոր նա անհաշտ պայքար և մղում հաշտվողականների դեմ և այլն: Անկասկած, թե այս և թե այն տեղի ունեւ իր ժամանակին: Բայց դժվար չե հասկանալ, վոր կուսակցությունը չեւ կարողանա ազատվել ներքին թուլու-թյունից և ցրվածությունից, նա չեւ կարողանա իրեն հատուկ ուժին և ամբուլթյանը հասնել, յեթե իր միջից չվտարեր վոչ-պրո-լետարական, ոպորտունիստական տարրերը: Բուրժուական տի-

րապետություն զարաշխանում պրոլետարական կուսակցությունը կարող և աճել և ամրապնդվել միմիայն այն չափով, ինչ չափով վոր նա իր միջավայրում և բանվոր դասակարգի մեջ պայքար և մղում ոպորտունիստական, հակահեղափոխական և հակակուսակ-ցական տարրերի դեմ: Լասսալն արդարացի յեր, ասելով՝ «կու-սակցությունը նրանով և ամրապնդվում, վոր մաքրում և իրեն»: Մեղադրողները սովորաբար վկայակոչում եյին գերմանական կու-սակցությունը, վորտեղ այն ժամանակ ծաղկած եր «միությունը»: Բայց, նախ, ամեն միություն ել ուժի նշան չե, յերկրորդ, բավա-կան և այժմ նայել յերեք կուսակցության բաժանված⁴ նախկին գերմանական կուսակցությանը, վորպեսդի հասկանալի Շալե-մանի և Նոսկեյի՝ Լիբկեխտի և Լյուքսեմբուրգի հետ ունեցած «միություն» ամբողջ կեղծությունն ու յերեակայականությունը: Յեւ, ով գրեթե գերմանական պրոլետարիատի համար արդյոք ավելի լավ չեւ լինի, յեթե գերմանական կուսակցության հեղա-փոխական տարրերն իր ժամանակին պատակավելին նրա հակա-հեղափոխական տարրերից... Վնչ, Լենինը հազար անգամ իրավա-ցի յեր, կուսակցությունը տանելով հակակուսակցական և հակա-հեղափոխական տարրերի դեմ անհաշտ պայքարի ուղիով: Վորով-հետև մեր կուսակցությունը միմիայն այդպիսի կազմակերպական քաղաքականության հետեանքով կարող եր իր մեջ ստեղծել այն ներքին միասնականությունն ու զարմանալի միաձուլությունը, վորոնց շնորհիվ միայն նա կերենակու ժամանակ անհիվանդա-գին դուրս յեկավ հուլիսյան ճգնաժամից⁵, իր ուսերին տարավ հոկտեմբերյան ապստամբությունը, առանց ցնցումների ապրեց բրեստյան ժամանակաշրջանի⁶ ճգնաժամը, կազմակերպեց հաղթա-նակը Անտանտայի⁷ դեմ և, վերջապես, հասավ այն չտեսնված ճկունություն, վորի շնորհիվ նա ի վիճակի յե ուղած մոմենտին վերակազմել իր շարքերը և իր անդամներից հարյուր հազարա-վորներին կենտրոնացնել ցանկացած մեծ աշխատանքի շուրջը, առանց շփոթություն մտցնելու իր շարքերը:

2. ԼԵՆԻՆԵՆ ԻՐԲԵՎ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

Բայց Ռուսաստանի կոմունիստական կուսակցության կազ-մակերպական արժանիքները գործի մի կողմն են միայն: Կուսակ-ցությունը չեւ կարողանա այնպես արագ աճել ու ամրապնդվել, յեթե նրա աշխատանքի քաղաքական բովանդակությունը, նրա

ծրագիրն ու տակտիկան չհամապատասխանեյին ուսուսական իրականությանը, յետեւ նրա լողունները չվառեյին բանվորական մասսաներին և առաջ չմղեյին հեղափոխական շարժումը:

Այժմ կանցնենք գործի այդ կողմին:

Ռուսական բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունն (1905 թ.) ընթանում էր այնպիսի պայմաններում, վորոնք տարբեր էյին Արևմուտքի հեղափոխական հեղաշրջումների ժամանակաշրջանի պայմաններից, որինպէս, Ֆրանսիայում և Գերմանիայում: Մինչդեռ Արևմուտքում հեղափոխությունը կատարվեց մանուֆակտուրային ժամանակաշրջանի⁸ և դասակարգային անգործացած պայքարի պայմաններում, յերբ պրոլետարիատը թույլ և փոքրամիջ էր, չունէր իր սեփական կուսակցությունը, վորը կարողանար ձեռնարկել նրա պահանջները, իսկ բուրժուազիան բավականաչափ հեղափոխական էր, վորպէսզի բանվորներին ու գյուղացիներին վստահություն ներշնչեր դեպի ինքը և նրանց դուրս բերեր արխատուհանի դեմ պայքարելու, — Ռուսաստանում, ընդհակառակը, հեղափոխությունն սկսվեց (1905 թ.) մեքենայական ժամանակաշրջանի և զարգացած դասակարգային պայքարի պայմաններում, յերբ համեմատաբար մեծամիջ և կապիտալիզմի կողմից միախմբած ուսական պրոլետարիատն արդեն բուրժուազիայի դեմ մղած մի շարք մարտեր ունէր, ունէր իր կուսակցությունը՝ ավելի միախմբված, քան բուրժուազիան, ունէր իր դասակարգային պահանջները, իսկ ուսական բուրժուազիան, վոր բացի այդ ապրում էր կառավարութեան տված պատվերներով, պրոլետարիատի հեղափոխականությունից բավականաչափ վախեցած էր, վորպէսզի դաշինք վորոնք կառավարութեան ու կալվածատերերի հետ՝ բանվորների ու գյուղացիների դեմ: Այն փաստը, վոր ուսական հեղափոխությունը բռնկեց Մանջուրիայի դաշտերում ունեցած ռազմական անհաջողությունների⁹ հետևանքով, — այդ փաստը միայն արագացրեց դեպքերը, վորինչ, սակայն, չփոխելով գործի էություն մեջ:

Պայմանները պահանջում էյին, վոր պրոլետարիատը հեղափոխութեան գլուխ կանգնի, իր շուրջը համախմբի հեղափոխական գյուղացիությունը և վճռական պայքար մղի ցարիզմի և բուրժուազիայի դեմ միաժամանակ, հանուն յերկրի լիակատար դեմոկրատացման և իր դասակարգային շահերի ապահովման:

Բայց մենշևիկները, հենց նրանք, վոր «պառկած» են մարքսիզմի տեսակետին, հարցն իրենց ձևով լուծեցին, — վորովհետև ուսական հեղափոխությունը բուրժուական է, իսկ բուրժուական

հեղափոխությունները մեջ ղեկավարում են բուրժուազիայի ներկայացուցիչները (տես Ֆրանսիական և գերմանական հեղափոխությունների «պատմությունը»), ապա պրոլետարիատը չի կարող լինել ուսական հեղափոխութեան հեղմոն. ղեկավարությունը պետք է թողնվի ուսական բուրժուազիային (հենց այն բուրժուազիային, վորը դավաճանում է հեղափոխութեանը), գյուղացիությունը նույնպէս պետք է հանձնվի բուրժուազիայի խնամքին, իսկ պրոլետարիատը պետք է մնա ծայրահեղ ձախ ոպոզիցիայի դրութեան մեջ:

Յեւ մենշևիկները վատթար լիբերալների այդ զգվելի կերպնեղները ներկայացնում էյին իբրև «իսկական» մարքսիզմի վերջին խոսք:

Լենինի մեծագույն ծառայությունը ուսական հեղափոխութեան առջև այն է, վոր նա մինչև արմատները մերկացրեց մենշևիկներին պատմական դուզահեռների դատարկությունը և մենշևիկյան «հեղափոխութեան սխեմայի» ամբողջ վտանգավորությունը, սխեմայի, վորը բանվորական գործը բուրժուազիայի ճակնի եր գցում: Պրոլետարիատի և գյուղացիութեան հեղափոխական-դեմոկրատական դիկտատուրա՝ բուրժուազիայի դիկտատուրայի փոխարեն, բուլիգինյան դուժայի¹⁰ բոյկոտ և զինված ապստամբություն՝ դուժային մասնակցելու և նրա մեջ որդանական աշխատանքի փոխարեն, «ձախ բլոկի» գաղափար, յերբ դուժան այնուամենայնիվ գլուխ յեկավ, և դուժայի ամբիոնի ոպտագործում արտադուժայական պայքարի համար՝ կադետական միխիատութեան և դուժայի ռեակցիոն «պահպանման»¹¹ փոխարեն, կադետական կուսակցութեան, իբրև հակահեղափոխական ուժի դեմ պայքար՝ նրա հետ բլոկ կազմելու փոխարեն, — ահա այսպիսի տակտիկական պլան զարգացրեց Լենինն իր «Две тактики», «Победа кадетов»¹² նշանավոր բրոշյուրների մեջ:

Այդ պլանի արժանիքն այն էր, վոր նա, Ռուսաստանում բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխութեան զարաշրջանում պրոլետարիատի դասակարգային պահանջները ուղղակի և վճռականապէս ձեռնարկելով, հեշտացնում էր անցումը դեպի սոցիալիստական հեղափոխություն, իր մեջ սաղմնաձև կրում էր պրոլետարիատի դիկտատուրայի գաղափարը: Այդ տակտիկական պլանի համար մղած պայքարում ուսական պրակտիկները մեծամասնությունը վճռականորեն և անդարձ գնաց Լենինի հետևից: Այդ պլանի հաղթանակը դրեց այն հեղափոխական տակտիկայի հիմքը, վորի

շնորհիվ մեր կուսակցութիւնն այժմ ցնցում և համաշխարհային իմպերիալիզմի հիմունքները:

Գիւղքերի հետագա զարգացումը, քառամյա իմպերիալիստական պատերազմը և ժողովրդական ամբողջ տնտեսութեան խորխոյումը, փերմիայեան հեղափոխութիւնը և հայտնի յերկիրնաւութիւնը, ժամանակավոր կառավարութիւնն¹³ իբրև բուրժուական հակահեղափոխութեան ոջախ և Պետերբուրգի խորհուրդն իբրև սաղմնավորվող պրոլետարական դիկտատուրայի ձև, հոկտեմբերյան հեղաշրջումը և սահմանադրի ցրումը, բուրժուական պարլամենտարիզմի վերացումը և խորհուրդների հանրապետութեան հռչակումը, իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիական պատերազմի վերածելը և համաշխարհային իմպերիալիզմի յեկույթը՝ խոսքով «մարքսիստների» հետ մեկտեղ, պրոլետարական հեղափոխութեան դեմ, վերջապես, սահմանադրին¹⁴ կառչած մենշևիկներին խզալի դրութիւնը, վորոնց պրոլետարիատը դեն և շարտել նաւից և հեղափոխութեան ալիքը կապիտալիզմի ափն և հանել, — այդ բոլորը միայն հաստատում եր «Две тактики»-ի մեջ Լենինի ձևակերպած հեղափոխական տակտիկայի հիմունքները ճշտութիւնը: Այն կուսակցութիւնը, վոր ձեռքին այդպիսի ժառանգութիւն ուներ, կարող եր համարձակ առաջ լողալ, չվախենալով ստորջրյա քարերից:

Պրոլետարական հեղափոխութեան մեր ժամանակը, յերբ կուսակցութեան յուրաքանչյուր լողունդ և առաջնորդի յուրաքանչյուր ֆրակտ գործով և ստուգվում, պրոլետարիատն իր առաջնորդներին հատուկ պահանջներ և ներկայացնում: Պատմութիւնը ճանաչում և պրոլետարական առաջնորդներ, փոթորկոտ ժամանակի առաջնորդներ, պրակտիկ առաջնորդներ, ինքնագոյ ու խիզախ, բայց թեորիայում թույլ: Մասսաները շուտով չեն մոռանում այդպիսի առաջնորդների անունները: Այդպիսիք են, որինակ, Լասսալը Գերմանիայում, Բլանկին Ֆրանսիայում: Բայց շարժումն ամբողջութեամբ չի կարող միմիայն հիշողութիւններով ապրել: Նրան հարկավոր են պարզ նպատակ (ծրագիր), ամուր գիծ (տակտիկա):

Մի ուրիշ տեսակի առաջնորդներ ել կան, խաղաղ ժամանակի առաջնորդներ, թեորիայում ուժեղ, բայց կազմակերպութեան և պրակտիկ աշխատանքի գործերում՝ թույլ: Այդպիսի առաջնորդները ժողովրդական են միմիայն պրոլետարիատի վերին խա-

վում, այն ել միայն մինչև վորոշ ժամանակ. հեղափոխական դառաշրջանը հասնելուն պես, յերբ առաջնորդներից հեղափոխական պրակտիկ լողունդներ են պահանջվում, թեորիականներն իջնում են բեմից, տեղը զիջելով նոր մարդկանց: Այդպիսիք են, որինակ, Պլեխանովը Ռուսաստանում, Կուցկին Գերմանիայում:

Պրոլետարական հեղափոխութեան և պրոլետարական կուսակցութեան առաջնորդի պոստում դիմանալու համար անհրաժեշտ և իր մեջ զուգակցել թեորիակ վորութիւնը և պրոլետարական շարժման պրակտիկ-կազմակերպական փորձը: Պ. Ակսիլրոդը, յերբ մարքսիստ եր, Լենինի մասին գրում եր, վոր նա «իւր մեջ բախտավոր կերպով միացնում և լավ պրակտիկ փորձը թեորիակ կրթութեան ու քաղաքական լայն մտահորիզոնի հետ» (տես Պ. Ակսիլրոդի առաջաբանը Լենինի «Задачи русских социал-демократов» բրոշյուրին)¹⁵: Թե՛ այժմ ընկ. Լենինի մասին ինչ կասեր «կուլտուրական» կապիտալիզմի իդեոլոգ Պ. Ակսիլրոդը, — դժվար չե գլխի ընկնել: Բայց մեզ համար, վորոնք Լենինին մոտիկից են ճանաչում և կարող են գործին որչեղարվորեն նայել, անտարակուսելի յե, վոր Լենինի մեջ այդ հին հատկութիւնը լիովին պահպանվել և: Այդ բանում, իմիջիայլոց, պետք և փնտռել այն փաստի բացատրութիւնը, վոր Լենինը, և հենց նա յե այժմ հանդիսանում աշխարհում ամենից ուժեղ և ամենից կոփված պրոլետարական կուսակցութեան առաջնորդը:

«Правда» № 86, 1920 թ. ապրիլ

ԴԻՏՈՂ ՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ*

Ինձ թվում է, թե կարիք չկար գրելու «Ընկ. Լենինի մասին՝ հանգստանալիս» այժմ, յերբ հանգիստը վերջանում է, և ընկ. Լենինը շուտով աշխատանքի կվերադառնա: Բացի այդ, յես այնքան շատ տպավորություններ ունեմ և նրանք այնպես արժեքավոր են, վոր նրանց մասին գրել փոքրիկ դիտողության ձևով, ինչպես այդ պահանջում է «Правда»-յի խմբագրությունը, այնքան ել նպատակահարմար չէ: Բայց և այնպես հարկ է գրելու, վորովհետև խմբագրությունը պնդում է:

Յես պատենություն եմ ունեցել ռազմաճակատում հանդիպելու հին մարտիկների, վորոնք «անդադրում» միքանի որ անցկացնելով անընդհատ մարտերում, առանց հանգստի ու քնի, հետո կռվից վերադառնում էին ուրվականների պես, հնձվածի նման վայր էլին ընկնում է, «ամբողջ տասնութ ժամ շարունակ քնելով», հանգստից հետո թարմացած վեր էլին կենումնոր մարտերի համար, առանց վորոնց նրանք «ապրել չեն կարող»: Ընկ. Լենինը նրա հետ իմ առաջին տեսակցության ժամանակ՝ հուլիսի վերջին, մեկուկես ամսվա դադարից հետո ինձ վրա հին մարտիկի հենց այդպիսի տպավորություն թողեց, վորն ուժասպառ անող անընդհատ մարտերից հետո կարողացել է հանգստանալ և թարմացել և հանգստից հետո: Թարմ ու նորոգված, բայց հոգնածության, գերհոգնածության հետքերով:

— «Ձի կարելի, վոր յես լրագրեր կարդամ, — հեգնորեն նկատում է ընկ. Լենինը, — չի կարելի խոսել քաղաքականության մասին, յես սեղանի վրա ընկած յուրաքանչյուր թղթի կտորի կողքից ջանադրությամբ անցնում եմ, վախենալով, վոր չլինի թե դուրս գա, վոր դա լրագիր է և չլինի թե դրանից դիտողականացի խախտում դուրս գա»:

* Առաջին անգամ տպագրված է «Правда»-յի №215 նկարագրող հավելվածում 1922 թ. սեպտեմբերի 24-ին: Հավելվածը կոչվում էր՝ «Тов. Ленин на ОТДЫХЕ»:

Յես հոգնում եմ և մինչև յերկինք բարձրացնում ընկ. Լենինի դիտողականացի յենթարկված լինելը: Հենց այդտեղ ել ծիծաղում ենք բժիշկների վրա, վորոնք չեն կարողանում հասկանալ, վոր տեսակցությունն ստացած պրոֆեսիոնալ քաղաքագետները չեն կարող չխոսել քաղաքականության մասին:

Ընկ. Լենինի մեջ ապշեցնում է հարցեր տալու ագահությունը և աշխատանքի ձգտումը, անհաղթահարելի ձգտումը՝ Նկատելի յե, վոր սովել է: Եսերների պրոցես¹⁶, Ճենովա և Հաագա¹⁷, բերքի սպասելիքներ, արդյունաբերություն և ֆինանսներ — այս բոլոր հարցերը հաջորդում են մեկը մյուսին: Նա չի շտապում իր կարծիքն արտահայտելու, գանգատվելով, վոր հետ է մնացել դեպքերից, նա գլխավորապես հարցումներն է անում և նկատի առնում: Շատ աշխուժանում է, տեղեկանալով, վոր լավ բերք է սպասվում:

Բոլորովին այլ պատկերի հանդիպեցի յես մի ամիս անց: Այս անգամ ընկ. Լենինը շրջապատված է գրքերի ու լրագրերի կույտով (նրան թույլ էլին տվել առանց սահմանափակման կտրուկ և խոսել քաղաքականության մասին): Այլևս չկան հոգնածության, ուժաւալուության հետքեր: Չկան աշխատանքի ջղախիճ-ձգտման նշաններ, — սոփե անցել է: Հանգստությունն ու վստահությունը լիովին վերադարձել են նրան: Մեր հին Լենինն է, վոր խորամանկորեն նայում է խոսակցին, աչքը կկոցած:

Դրա փոխարեն մեր զրույցն ել այս անգամին ավելի աշխուժ բնույթ ունի:

Ներքին գրություն... Բերք... Արդյունաբերության գրություն... Ռուբլու կուրս... Բյուջե¹⁸...

— «Դրությունը ծանր է: Բայց ամենածանր որերը հետեւում են մնացել: Բերքն արմատապես թեթևացնում է գործը: Լավ բերքի արդյունքը կլինի արդյունաբերության ու ֆինանսների բարելավումը: Այժմ բանն այն է, վոր պետությունն ազատենք ավելորդ ծախսերից, կրճատելով մեր հիմնականներն ու ձեռնարկությունները և դրանք վորակապես բարելավելով: Այդ գործում հարկավոր է հատուկ ամրություն, և այն ժամանակ դուրս կպրծնենք, անշուշտ դուրս կպրծնենք»:

Արտաքին գրություն... Անտանտա... Ֆրանսիայի վարձագիր... Անգլիա և Գերմանիա... Ամերիկայի դերը...

— «Նրանք ագահ են և իրար խորապես ատում են: Կկոպրդ տեն: Մենք շտապելու բան չունենք: Մեր ուղին ճիշտ է. մենք հաշտության ու համաձայնության կողմնակից ենք, բայց մենք

ստրկութեան ու համաձայնութեան ստրկական պայմաններին դեմ ենք: Պետք է ղեկը պինդ բռնել և զնալ իր ուղիով, չենթարկ-վելով վնչ շողոքորթութեան և վնչ ել վախեցման»:

Եսերներ ու մենշևիկներ, եմիգրացիա, նրանց կատաղի ագիտացիան Խորհրդային Ռուսաստանի դեմ:

— «Այո, նրանք նպատակ են դրել պսակադրել Խորհրդա-յին Ռուսաստանը: Նրանք հեշտացնում են իմպերիալիստների պայքարը Խորհրդային Ռուսաստանի դեմ: Ընկել են կապիտա-լիզմի տիղմը և անդունդն են գլորվում: Թող թափալվեն: Նրանք վաղուց են մեռել բանվոր դասակարգի համար»:

Սպիտակ մամուլ... Անհավանական առասպելներ Լենինի մահվան մասին՝ մանրամասների նկարագրութուններով...

Ընկ. Լենինը ժպտում է և նկատում. «Թող ստեն ու մի-թեթալվեն, մեռնողներից չպետք է խել վերջին միթիթալու-թյունը»:

1922 թ. սեպտեմբերի 15:

ԼԵՆԻՆԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԹԻՎ

ձառ. Խորհուրդների II նամագումարում 1924 թ. հունվարի 26-ին

Ընկերներ: Մենք, կոմունիստներս, հատուկ խառնվածքի մարդիկ ենք: Մենք հատուկ կտորից ենք ձևված: Մենք նրանք ենք, վորոնք պրոլետարական մեծ ստրատեգի բանակը, ընկ. Լենինի բանակն ենք կազմում: Չկա ավելի բարձր բան, քան այդ բանակին պատկանելու պատիվը: Չկա ավելի բարձր բան, քան այն կուսակցության անդամի կոչումը, վորի հիմնա-դիրն ու ղեկավարը ընկ. Լենինն է: Ամեն վոքի վիճակված չէ այդպիսի կուսակցության անդամ լինելը: Ամեն վոքի վիճակված չէ այդպիսի կուսակցության անդամութեան հետ կապված ձա-խորդություններին ու փոթորիկներին դիմանալը: Բանվոր դասա-կարգի վորդինները, կարիքի ու պայքարի վորդինները, աներևա-կայելի զրկանքների ու հերոսական ջանքերի վորդինները—ահա թե ովքեր ամենից առաջ պետք է լինեն այդպիսի կուսակցության անդամներ: Ահա թե ինչու Լենինյանների կուսակցությունը, կոմունիստների կուսակցությունը դրա հետ մեկտեղ կոչվում է բանվոր դասակարգի կուսակցություն:

Հեռանալով մեզնից, բնկեր Լենինի մեզ ավանդ քողեց՝ բարձր պահել և պահու պահել կուսակ-ցության անդամի մեծ կոչումը: Յերդվում ենք, քեզ, բնկեր Լենին, վոր մեզ պատվով կհասարեքք քո այդ պատվիրանը:

Ընկեր Լենինը քսանհինգ տարի կոփել-դաստիարակել է մեր կուսակցությունը և նրանից դարբնել է ամենաամուր և ամենա-կոփված բանվորական կուսակցությունն աշխարհում: Ցարիզմի և նրա ոպրիչնիկների հարվածները, բուրժուազիայի ու կալվածա-տերերի կատաղությունը, Կոլչակի ու Դենիկինի գինված հարձա-կույնները, Ասդիայի ու Ֆրանսիայի գինված միջամտությունը, բուրժուական հարյուրաբերան մամուլի սուտն ու բամբասանքը,— այդ բոլոր կարիճները քառորդ դարի ընթացքում անփոփոխ

կերպով ընկնում եյին մեր կուսակցութեան գլխին: Բայց մեր կուսակցութեանը կանգնած եր ժայռի պես, հետ մղելով թշնամիներին անհամար հարվածները, և բանվոր դասակարգին տանելով առաջ, դեպի հաղթանակ: Մեր կուսակցութեանը դաժան մարտերի մեջ կոփեց իր շարքերի միասնութիւնը ու միաձուլութիւնը: Միասնութեամբ ու միաձուլութեամբ նա հաղթանակ ձեռք բերեց բանվոր դասակարգի թշնամիների դէմ:

Հեռացաւով մեզ գնից, բնկեր Լեւոնը մեզ ավանդ քողեց՝ աչքի յուշտի պես պահպանել մեք կուսակցութեան միասնութեանը: Յերդովում եմք քեզ, բնկեր Լեւոն, վոր մեմք պատկանում կ'աւարտենք քո այդ պատվիրանը ևս:

Ծանր ու անտանելի յե բանվոր դասակարգի վիճակը: Տանջալի ու ծանր են աշխատավորների տառապանքները: Ստրուկներ և սորկատներ, ճորտեր և ճորտատերեր, գյուղացիներ և կալվածատերեր, բանվորներ և կապիտալիստներ, կեղեքվողներ և կեղեքիչներ,—այդպես եր կառուցվում աշխարհը դարերից ի վեր, այդպիսին նա մնում և և այժմ յերկրների անապատ մեծամասնութեան մեջ: Աշխատավորները դարերի ընթացքում տառնալի ու հարյուրավոր անգամներ փորձել են իրենց ուսերից վայր գցել կեղեքիչներին և իրենց զրուծեան տերը դառնալ: Բայց յուրաքանչյուր անգամ, ջախջախված և անարգված, նրանք հարկադրված են յեղել նահանջել, սրտի խորքում պահելով վերավորանքն ու նվաստացումը, գայրուղթն ու հուսահատութիւնը և հայացքներն ուղղելով անձանոթ յերկնքին, վորտեղ նրանք հուշա ունեւիրն փրկութիւն գտնել: Ստրկութեան շղթաները մնում եյին նույնութեամբ կամ հին շղթաները փոխարինվում եյին նորերով, վորոնք նույնքան ծանր ու ստորացուցիչ եյին: Աշխատավորների կեղեքված ու վտանահարված մասսաներին մեր յերկրում միայն հաջողվեց ուսերից վայր նետել կալվածատերերի ու կապիտալիստների տիրապետութիւնը և նրա տեղը դնել բանվորների ու գյուղացիների տիրապետութիւնը: Դուք գիտեք, ընկերներ, և այժմ ամբողջ աշխարհն է այդ ընդունում, վոր այդ վիթխարի պայքարը ղեկավարում եր ընկեր Լեւոնը և նրա կուսակցութիւնը: Լեւոնի մեծութիւնն ամենից առաջ այն է, վոր նա, ստեղծելով խորհուրդների Հանրապետութիւնը, հենց զբաղնով ամբողջ աշխարհի կեղեքված մասսաներին ցույց տվեց, վոր կորսված չե փրկութեան հուշը, վոր կալվածատերերի ու կապիտալիստների տիրապետութիւնը մշտնջենական չե, վոր աշխատանքի թագավորութեանը

թշուրը կարելի չե ստեղծել հենց աշխատավորների ջանքերով, վոր աշխատանքի թագավորութիւնը պետք է ստեղծել յերկրի յերեսին, և վոր թե յերկնքում: Դրանով նա ամբողջ աշխարհի բանվորների ու գյուղացիների սրտերը վառեց ազատութեան հուշով: Դրանով և հենց բացատրվում այն փաստը, վոր Լեւոնի տնունը դարձել է աշխատավոր ու շահագործվող մասսաների ամենասիրելի տնունը:

Հեռացաւով մեզ գնից, բնկեր Լեւոնը մեզ ավանդ քողեց՝ պահպանել ու ամրապնդել պրոլետարիատի դիկտատուրան: Յերդովում եմք քեզ, բնկեր Լեւոն, վոր մեմք չեմք խնայի մեք ուժերը, վոր պեսզի պատկանում կ'աւարտենք քո այդ պատվիրանը ևս:

Պրոլետարիատի դիկտատուրան մեր յերկրում ստեղծվեց բանվորների ու գյուղացիների դաշինքի հիման վրա: Այդ խորհուրդների Հանրապետութեան առաջին և արմատական նիւթն է: Բանվորներն ու գյուղացիները կապիտալիստներին ու կալվածատերերին չեյին կարողանա հաղթել առանց այդպիսի դաշինքի առկայութեան: Բանվորները չեյին կարողանա ջախջախել կապիտալիստներին առանց գյուղացիների ուժանդակութեան: Գյուղացիները չեյին կարողանա ջախջախել կալվածատերերին առանց բանվորների կողմից դիկտատուրութիւն ունենալու: Այդ մասին է խոսում քաղաքացիական պատերազմի ամբողջ պատմութիւնը մեր յերկրում: Բայց խորհուրդների Հանրապետութեան ամրապնդման համար մղված պայքարը բնավ ավարտված չե,—նա միայն նոր ձեւ է ընդունել: Բանվորների ու գյուղացիների դաշինքն առաջ ուղղահայե դաշինքի ձեւ ունեւ, վորովհետեւ ուղղված եր Կոլչակի և Դենիկինի դէմ: Այժմ բանվորների ու գյուղացիների դաշինքը պետք է ընդունի տնտեսական աշխատակցութեան ձեւ քաղաքի ու գյուղի միջև, բանվորների ու գյուղացիների միջև, վորովհետեւ այդ դաշինքն ուղղված է վաճառականի ու կուլակի դէմ, վորովհետեւ դա նպատակ ունի գյուղացիների ու բանվորների փոխադարձ մատակարարումն ամեն անհրաժեշտ բանով: Դուք գիտեք, վոր վոչք այնպես հաստատակամորեն չեք անցկացնում այդ խնդիրը, ինչպես ընկ. Լեւոնը:

Հեռացաւով մեզ գնից, բնկեր Լեւոնը մեզ ավանդ քողեց՝ բոլոր ուժերով ամրապնդել բանվորների ու գյուղացիների դիկտատուրան: Յերդովում եմք քեզ, բնկեր Լեւոն, վոր մեմք պատկանում կ'աւարտենք քո այդ պատվիրանը ևս:

Խորհուրդներ չանրապետութեան յերկրորդ հիմքը մեր յերկրի ազգութիւնների աշխատավորների դաշինքն է: Ռուսները և ուկրաինացիները, բաշկիրները և բելուսները, վրացիները և ադրբեջանցիները, հայերը և դաղստանցիները, թաթարները և կիւրդիները ուզբեկները և թուրքմենները, — դրանք բոլորը միանման շահագրգռված են, վոր ամբանա պրոլետարիատի դիկտատուրան: Վոչ միայն պրոլետարիատի դիկտատուրան է այդ ժողովուրդներին ազատում շղթաներից ու ճնշումից, այլև այդ ժողովուրդներն են մեր Խորհուրդների չանրապետութեան ազատում բանվոր գասակարգի թշնամիների դավերից ու հարձակումներից՝ իրենց անվերապահ նվիրվածութեամբ Խորհուրդների չանրապետութեանը, նրա համար զոհվելու իրենց պատրաստակամութեամբ: Ահա թե ինչու ընկեր Լենինը մեզ անդադար ասում էր, թե անհրաժեշտ է, վոր մեր յերկրի ժողովուրդները կամավոր դաշինք ունենան, անհրաժեշտ է, վոր նրանք յեղբայրորեն աշխատակցեն չանրապետութեանների Միութեան շրջանակներում:

Հեռագալով մեզնից, բնկեր Լենինը մեզ ավանդ քոզեց՝ ամբացնել ու բնդլայնել չանրապետութեան Միութեանը: Յերդվում եմք քեզ, բնկեր Լենին, վոր մեմք պատվով կկատարեմք քեզ այդ պատվիրանը ևս:

Պրոլետարիատի դիկտատուրայի յերրորդ հիմքը մեր Կարմիր բանակն է, մեր Կարմիր նավատորմը: Լենինը մեզ շատ անգամ է ասել, թե կապիտալիստական պետութեաններից մեր նվաճած ժամանակավոր դադարը կարող է կարճատև լինել: Լենինը մեզ շատ անգամ է մատնանշել, վոր Կարմիր բանակի ամրացումը և նրա դրութեան լավացումը մեր կուսակցութեան կարևորագույն խնդիրներից մեկն է: Գերզնի ու լաիմատումի և Գերմանիայի ճգնաժամի¹⁹ հետ կապված դեպքերն ավելորդ անգամ հաստատեցին, վոր Լենինը, ինչպես միշտ, իրավացի յեր: Արդ յերդվենք, ընկերներ, վոր մենք ուժերս չենք խնայի, վորպեսզի ամրացնենք մեր Կարմիր բանակը, մեր Կարմիր նավատորմը:

Մեր յերկիրը կանգնած է մի հսկա ժայռի պես, շրջապատված բուրժուական պետութեանների ովկիանոսով: Ալիքներ ասլիքների հետևից զլորվում են նրա վրա, սպառնալով հեղեղել ու խորտակել: Իսկ ժայռը շարունակում է անդրդվելի կանգնած մնալ: Ինչպե՞ս է նրա ուժը: Վոչ միայն նրանում, վոր մեր յերկիրը կանգնած է բանվորների ու գյուղացիների դաշինքի վրա, վոր նա մարմնավորում է խզատ ազգութիւնների դաշինքը, վոր նրան պաշտպանում է Կարմիր բանակի և

Կարմիր նավատորմի հզոր ձեռքը: Մեր յերկրի ուժը, նրա ամբողջութեանը, նրա դիմացկունութեանը նրանումն է, վոր նա խորին համակրանք ու անխորտակ ոժանդակութեան ունի ամբողջ աշխարհի բանվորների ու գյուղացիների սրտերում: Ամբողջ աշխարհի բանվորներն ու գյուղացիները ցանկանում են Խորհուրդների չանրապետութեանը պահպանել իբրև մի նետ, վոր ընկ. Լենինի անվրեպ ձեռքով նետված է թշնամիների բանակատեղի, իբրև ճնշումից ու շահագործումից փրկվելու իրենց հույսերի հենարան, իբրև ազատութեան ուղին ցույց տվող ճիշտ փարոս: Նրանք ցանկանում են նրան պահպանել, և նրանք կալվածատերերին ու կապիտալիստներին թույլ չեն տա ավերել նրան: Մեր ուժը դրանումն է: Դրանումն է բոլոր յերկրների աշխատավորների ուժը: Դրանումն էլ հենց ամբողջ աշխարհի բուրժուազիայի թուլութեանն է:

Լենինը Խորհուրդների չանրապետութեանը յերբեք չի նայել իբրև ինքնանպատակի: Նա այդ միշտ դիտել է իբրև Արևմուտքի և Արևելքի յերկրներում հեղափոխական շարժումն ու ժողացնելու մի անհրաժեշտ ողակ, իբրև կապիտալի վրա ամբողջ աշխարհի աշխատավորների հաղթանակը հեղափոխելու մի անհրաժեշտ ողակ: Լենինը գիտեր, վոր միմիայն այդպիսի բմբուռումն է ճիշտ՝ վոչ միայն միջազգային տեսակետից, այլև Խորհուրդների չանրապետութեանը պահպանելու տեսակետից: Լենինը գիտեր, վոր միայն այդ ճանապարհով կարելի յե ամբողջ աշխարհի աշխատավորների սրտերը վառել ազատութեան համար մղվող վճռապան մարտերի համար: Ահա թե ինչու նա, պրոլետարիատի հանճարեղ առաջնորդներից ամենահանճարեղը, պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատման հենց հետևյալ ուրը դրեց բանվորների Ինտերնացիոնալի հիմքը: Ահա թե ինչու նա չե՛ր դադարում ընդլայնելու և ամրապնդելու ամբողջ աշխարհի աշխատավորների միութեանը՝ Կոմունիստական Ինտերնացիոնալը:

Այս ուրերին դուք տեսա՞ք տասնյակ ու հարյուր հազարավոր աշխատավորների ուխտագնացութեանը դեպի ընկեր Լենինի գաղաղը: Վորոշ ժամանակ հետո դուք կտեսնե՞ք միլիոնավոր աշխատավորների ներկայացուցիչների ուխտագնացութեանը դեպի ընկեր Լենինի գերեզմանը: Կարող եք չկասկածել, վոր միլիոնավորների ներկայացուցիչների հետևից կձգվեն տասնյակ ու հարյուր միլիոնավորների ներկայացուցիչները աշխարհի բոլոր ծայրերից, վորպեսզի վկայեն, վոր ընկեր Լենինը վոչ միայն ուսանական պրոլետարիատի, վոչ միայն յեմբողական բանվոր-

ների, վոչ միայն զաղութային Արեւելքի առաջնորդն էր, այլև
յերդրագնդի վոչ աշխատավարձային առաջնորդը:

Հեռանալով մեզմից, քնկեր Լենինը մեզ ավանդ
քողեց՝ հավասարիմ մնալ Կոմունիստական Ինտերնա-
ցիոնալի սկզբունքներին: Յերդրում եմք քեզ, քնկեր
Լենին, վոչ մեզ մեր կյանքը չեմք խնայել, վոչ պետքի
ամբողջական բնական լինել մեր առաջը աշխարհի ա-
խտավորների միությունը՝ Կոմունիստական Ինտեր-
նացիոնալը:

ԼԵՆԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ճառ կրեմլյան հուլիսյան յերեկույրում

1924 թ. հունվարի 28-ին

Ընկերներ, ինձ ասացին, թե այստեղ ձեզ մոտ հուշերի յե-
րեկոյն չե կազմակերպված Լենինի մասին, իսկ յես հրավիրված
եմ յերեկույթին իբրև զեկուցողներէս մեկը: Յես կարծում եմ,
վոր Լենինի գործունեության մասին կապակցված մի զեկու-
ցում տալու անհրաժեշտություն չկա: Յես կարծում եմ, վոր
ավելի լավ կլինեք սահմանափակվել մի շարք փաստեր հաղորդե-
լով, վորոնք նշում են Լենինի միջանի առանձնատկություն-
ներն իբրև մարդու և իբրև գործչի: Այդ փաստերի միջև գուցե
ներքին կապ ել չլինի, բայց այդ չի կարող վճռական նշա-
նակություն ունենալ Լենինի մասին ընդհանուր պատկերացում
ստանալու համար: Համենայն դեպս, յես տվյալ դեպքում
հնարավորություն չունեմ ձեզ ավելին տալու, քան այն, ինչ վե-
րը խոստացա:

ԼԵՆԻՆ ԱՐԾԻՎԸ

Յես Լենինի հետ ծանոթացա առաջին անգամ 1903 թ. Ճիշտ
է, այդ ծանոթությունն անձնական չէր, այլ հեռակա զրադրություն
կարգով: Բայց նա իմ մեջ թողել է անջնջելի տպավորություն,
վորը յես չեմ մոռացել կուսակցության մեջ իմ ամբողջ աշխա-
տանքի ժամանակ: Յես այն ժամանակ Սիրիում էի, աքսորում:
90-ական թվականների վերջից և մանավանդ 1901 թվականից,
«Искра»-ի²⁰ հրատարակումից հետո, Լենինի հեղափոխական
գործունեության հետ իմ ունեցած ծանոթությունն ինձ այն հա-
մոզման բերեց, վոր մենք հանձին Լենինի արտասովոր մի մարդ
ունենք: Նա այն ժամանակ իմ աչքում կուսակցության հասարակ
մի զեկավոր չէր, նա նրա փաստական ասեղծողն էր, վորովհետև
միակ նա յեր հասկանում մեր կուսակցության ներքին եյությունը
և անհետաձգելի կարիքները: Յերբ յես նրան համեմատում էի

մեր կուսակցութեան մնացած ղեկավարներին հետ, ինձ ամբողջ ժամանակ թվում էր, թե Լենինի զինակիցները—Պլեխանովը, Մարտովը, Ակսելրոզը և ուրիշները—մի ամբողջ գլխով ցածր են Լենինից, թե Լենինը նրանց համեմատութեամբ վոչ թե պարզապես ղեկավարներից մեկն է, այլ բարձրագույն տիպի մի ղեկավար, լեռան արձիվ, վորը պայքարի մեջ յերկյուղ ասած բռնը չի ճանաչում և կուսակցութունը համարձակորեն առաջ է տանում ուսական հեղափոխական շարժման անժանոթ ուղիներով։ Այդ տպավորութիւնն այնքան խորն էր թափանցել իմ հոգում, վոր յես անհրաժեշտութիւնը զգացի այդ մասին գրել իմ մի մոտիկ բարեկամին, վորն այն ժամանակ տարագրութեան մեջ էր, նրանից կարծիք պահանջելով։ Միքանի ժամանակ հետո, Սիբիրում աքաղաղական լինելով,—այդ 1903 թ. վերջն էր,—յես իմ բարեկամից ստացա սքանչացած մի պատասխան և Լենինի պարզ, բայց խորապես բովանդակալից նամակը, վորին, ինչպես պարզվեց, իմ բարեկամը ծանոթացրել էր նամակիս։ Լենինի գրութիւնը համեմատաբար փոքր էր, բայց տալիս էր մեր կուսակցութեան պրակտիկայի համարձակ, աներկյուղ քննադատութիւնը և կուսակցութեան աշխատանքի ամբողջ պլանի զարմանալի պարզ ու հակիրճ շարադրանքը մոտավոր ժամանակաշրջանի համար։ Միայն Լենինն էր կարողանում ամենախճճված բաների մասին գրել այդպես հասարակ ու պարզ, սեղմ ու համարձակ—յիւր յուրաքանչյուր ֆրազ վոչ թե խոսում, այլ կրակում է։ Այդ պարզ ու համարձակ գրութիւնն ինձ ել ավելի ամրապնդեց նրանում, վոր հանձին Լենինի մենք ունենք մեր կուսակցութեան լեռան արձիվը։ Յես ինձ ներել չեմ կարող, վոր Լենինի այդ նամակը, ինչպես և շատ ուրիշ նամակներ, յես կրակի մատնեցի, ըստ հին ընդհատակյա աշխատողի սովորութեան։

Այդ ժամանակվանից սկսվեց իմ ծանոթութիւնը Լենինի հետ։

ՀԱՄԵՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յես Լենինին առաջին անգամ հանդիպեցի 1905 թ. դեկտեմբերին՝ բոլշևիկների Տոմսերֆորսի (Ֆինլանդիայում) կոնֆերանսում։ Յես հույս ունեյի տեսնելու մեր կուսակցութեան լեռան արձիվին, մեծ մարդուն, մեծ վոչ միայն քաղաքականապես, այլ, յեթե կուզեք, նաև ֆիզիկապես, վորովհետև Լենինն իմ յերեակայութեան մեջ պատկերանում էր իբրև մի հսկա, բարեկազմ ու վայելչատես։ Իսկ վորպիսին էր իմ հիասթափութիւնը, յերբ

տեսա մի ամենասովորական մարդ, միջակից ցած հասակով, վորը վոչնչով, բառացիորեն վոչնչով չէր տարբերվում սովորական մահկանացուներից...

Ընդունված է, վոր «մեծ մարդը» սովորաբար պետք է ուշանա ժողովներին, վորպեսզի ժողովի անդամները սրտատրոփ սպասեն նրա հայտնվելուն, ընդվորում մեծ մարդու հայտնվելուց առաջ ժողովի անդամները նախազգուշացնում են՝ «սը՛ս... հանդարտ... նա գալիս է»։ Այդ ծիսականութիւնն ինձ ավելորդ չէր թվում, վորովհետև տպավորութիւն է թողնում, հարգանք է ներշնչում։ Իսկ վորպիսի հիասթափութիւն, յերբ իմացա, վոր Լենինը ժողովի յե յեկել պատգամավորներից ավելի վաղ և, մի անկյուն քաշված՝ հասարակ մարդու պես զրուցում է, ամենասովորական կերպով զրուցում կոնֆերանսի ամենասովորական պատգամավորների հետ։ Չեմ ծածկի, վոր այդ բանն ինձ այն ժամանակ թվաց վորոշ անհրաժեշտ կանոնների վորոշ խախտում։

Միայն հետագայում յես հասկացա, վոր Լենինի այդ պարզութիւնն ու համեստութիւնը, աննկատելի մնալու կամ, համեմայն դեպ, աչքի չզարնելու և իր բարձր դիրքը չշեշտելու այդ ձգտումը,—այդ գիծը Լենինի ամենաուժեղ կողմերից մեկն է, իբրև նոր մասսաների, մարդկութեան ամենախոր ճնշման փափակների» պարզ ու սովորական մասսաների նոր առաջնորդի։

ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒԺԸ

Այդ կոնֆերանսում յերեկի եյին Լենինի արտասանած յերկու ճառերը՝ ընթացիկ մոմենտի և ազրարային հարցի մասին։ Դրանք, դժբախտաբար, չեն պահպանվել։ Այդ վոգեշուռ ճառեր եյին, վոր բուռն խանդավառութեամբ համակեցին ամբողջ կոնֆերանսը։ Համոզման անսովոր ուժը, հոսարակ ու պարզ փաստարկումը, կարճ ու ամենին հասկանալի ֆրազները, ցուցաբերութեան բացակայութիւնը, գլխապտույտ ժեստերի և տպավորութեան գործելու ձգտող եֆեկտավոր ֆրազների բացակայութիւնը,—այդ ամենը Լենինի ճառերը նպաստավոր կերպով տարբերում էր սովորական «պառլամենտական» հետադիմների ճառերից։

Բայց ինձ այն ժամանակ Լենինի ճառերի այդ կողմը չէր հմայում։ Ինձ հմայում էր Լենինի ճառերի մեջ տրամաբանութեան այն անդիմադրելի ուժը, վորը միքի՛չ չոր, բայց դրա փոխարեն հիմնավորապես համակում է լսարանը, աստիճանաբար

եկեկարախանացնում նրան և հետո, ինչպես ասում են, գերի վերցնում առանց մեացորդի: Յես հիշում եմ, թե ինչպես այն ժամանակ պատգամավորներից շատերն ասում էին. «Լենինի ճառերի մեջ տրամաբանությունը մի ինչ-վոր ամենազոր շոշափուկներ են, վորոնք քեզ չորս կողմից արջանի պես ցանցում են և վորոնց դրկից դուրս պրծնելու ուժ չկա. կամ անձնատուր յեզեր, կամ վճռի՝ լիովին խորտակվի»:

Յես կարծում եմ, վոր Լենինի ճառերի մեջ այդ առանձնահատկությունը նրա հեռաբանական արվեստի ամենաուժեղ կողմն է:

ԱՌԱՆՑ ՏՐՏՈՒՆՋԻ

Յերկրորդ անգամ յես Լենինին հանդիպեցի 1906 թ. մեր կուսակցություն Ստոկհոլմի համագումարում²¹: Հայտնի յե, վոր այդ համագումարում բոլորիկները փոքրամասնություն կազմեցին, պարտություն կրեցին: Յես այդ ժամանակ Լենինին առաջին անգամն էյի տեսնում պարտվածի դերում: Նա մաղաչափ անգամ նման չեր այն առաջնորդներին, վորոնք պարտությունից հետո արանջում և լքվում են: Ընդհակառակը, պարտությունը Լենինին դարձրել էր խտացած յոռանդ, վոր իր կողմնակիցներին վորդեորում և նոր մարտերի, ապագա հաղթանակի համար: Յես խոսում եմ Լենինի պարտության մասին: Բայց այդ ինչ պարտություն եր վոր: Պետք եք նայել Լենինի հակառակորդներին, Ստոկհոլմի համագումարի հաղթողներին՝ Պլեխանովին, Ակսելրոդին, Մարտովին և ուրիշներին. նրանք շատ քիչ էյին նման իսկական հաղթողների, վորովհետև Լենինը մենշևիզմի իր անխնա քննադատության մեջ նրանց վրա, ինչպես ասում են, վորջ տեղ չեր թողել: Հիշում եմ, ինչպես մենք, բոլորիկ պատգամավորներս, իրար գլխի հավաքված, նայում էյինք Լենինին, խորհուրդ հարցնելով նրանից: Միջանի պատգամավորների ճառերում յիբևում եր հոգնածություն, վհատություն: Միտս ե, թե ինչպես Լենինը նման խոսքերին իբրև պատասխան ատաճների արանքից կծու կերպով ասաց. «Միջ տրանջա, ընկերներ, մենք անշուշտ հնազանդ, վորովհետև մենք իրավացի յենք»: Ատելություն դեպի արանջացող ինտելիգենտները, վստահություն իր ուժերին, հավատ հաղթանակին—անա թե ինչի մասին եր խոսում մեզ հետ այն ժամանակ Լենինը: Ձգում էյիք, վոր բոլորիկների պարտությունը ժամանակավոր ե, վոր բոլորիկները պետք ե հաղթեն մոտիկ ապագայում:

«Չորսնջալ պարտություն ատելի՞վ»—այդ՝ Լենինի գործունեյություն մեջ հենց այն առանձնահատկությունն է, վորը նրան ոգնում եր իր շուրջը մինչև վերջը անձնվեր և իր ուժերին հավատացող բանակ համախմբելու:

ԱՌԱՆՑ ՊԱՐԾԵՆԿՈՏՈՒԹՅԱՆ

Հետևյալ համագումարում, 1907 թ. Լոնդոնում բոլորիկները հաղթող դուրս յեկան: Յես այն ժամանակ Լենինին տալիս անգամն էյի տեսնում հաղթողի դերում: Սովորաբար հաղթանակը պատում ե առաջնորդներից վոմանց գլուխները, նրանց դարձնում ե գոռոզ ու պարծենկաւ: Նման դեպքերում ամենից հաճախ սկսում են հաղթանակ տոնել, դափնիների վրա հանգստանալ: Բայց Լենինը մաղաչափ անգամ նման չեր այդպիսի առաջնորդների: Ընդհակառակը, հենց հաղթանակից հետո նա դառնում եր առանձնապես զգոն և աչալուրջ: Միտս ե, թե ինչպես Լենինն այն ժամանակ համաոքեն ներշնչում եր պատգամավորներին՝ «առաջին գործն ե՝ հաղթանակով չտարվել և չմեծամտանալ. յերկրորդ գործն ե՝ ամրացնել ձեռք բերված հաղթանակը. յերրորդն ե՝ հակառակորդին ջախջախել մինչև վերջը, վորովհետև նա միտայն ջարդված ե, բայց բնավ ամբողջովին ջախջախված»: Նա կծու կերպով ծաղրում եր այն պատգամավորներին, վորոնք թեթևամտորեն հավատացնում էյին, թե «ալուսահետ մենշևիզմների բանը պրծած ե»: Նրա համար դժվար չեր ապացուցել, վոր մենշևիկները դեռևս արմատներ ունեն բանվորական շարժման մեջ, վոր նրանց դեմ պետք ե շնորհքով պայքարել, ամեն կերպ խուսափելով իր ուժերը գերազնահատելուց և մանավանդ հակառակորդի ուժերը թերազնահատելուց:

«Հաղթանակից չգոռոզանալ»—այդ՝ Լենինի բնավորության մեջ հենց այն առանձնահատկությունն է, վորը նրան ոգնում եր գգաստորեն կշռելու հակառակորդի ուժերը և կուսակցությունն ապահովագրելու հնարավոր անակնկալները:

ՍԿԶԲՈՒՆ-ՔՍՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կուսակցության առաջնորդները չեն կարող թանգ չհամարել իրենց կուսակցության մեծամասնության կարծիքը: Մեծամասնությունը մի ուժ ե, վորը չի կարող հաշվի չառնել առաջնորդը: Լենինն այդ բանն ուղիղ վստ չեր հասկանում, քան

կուսակցութեան վորեն այլ առաջնորդ: Բայց Լենինը յերեք չեր դառնում մեծամասնութեան գերին, մանավանդ յերբ այդ մեծամասնութիւնն իր տակ սկզբունքային հիմք չեր ունենում: Մեր կուսակցութեան պատմութեան մեջ մոմէնտներ ելին լինում, յերբ մեծամասնութեան կարծիքը կամ կուսակցութեան ըստեյական շահերը կոնֆլիկտի ելին բռնվում պրոլետարիատի արմատական շահերի հետ: Այդպիսի դեպքերում Լենինն առանց յերկար մտածելու, վճռականորեն բռնում եր սկզբունքայնութեան կողմը՝ ընդդէմ կուսակցութեան մեծամասնութեան: Ավելին. նա այդպիսի դեպքերում չեր վախենում տառացիորեն մենակ դուրս գալու ամենքի դէմ, հուշը դրած այն բանին, — ինչպե՞ս նա հաճախ ասում եր այդ մասին, — վոր «սկզբունքային քաղաքականութիւնը միակ ճիշտ քաղաքականութիւնն է»:

Այդ տեսակետից հատկապէս բնորոշ են հետեյալ յերկու փաստերը:

Առաջին փաստ: 1909—1911 թ. թ. ժամանակաշրջանն եր, յերբ կուսակցութիւնը հաղահեղափոխութեան կողմից շարզված, լիակատար քայքայման մեջ եր: Դա կուսակցութեանը չհաւատալու ժամանակաշրջանն եր, կուսակցութիւնից վոչ միայն ինտելիգենտներ, այլև մասամբ բանվորների համատարած փախուստի ժամանակաշրջանը, ընդհատակը ժխտելու ժամանակաշրջանը, լիկվիդատորութեան ու փլուզման ժամանակաշրջանը: Այն ժամանակ վոչ միայն մենշեիկները, այլև բոլշեիկները միամբողջ շարք ֆրակցիաներ ու հոսանքներ ելին ներկայացնում, վորոնք մեծ մասամբ կտրված ելին բանվորական շարժումից: Հայտնի յե, վոր հենց այդ ժամանակաշրջանում ծագեց ընդհատակը լիովին լիկվիդացիայի յենթարկելու և բանվորներին լեզալ, ստոլիպինյան լիբերալ կուսակցութեան²² մեջ կազմակերպելու գաղափարը: Լենինն այն ժամանակ միակն եր, վոր չենթարկվեց ընդհանուր ու իշխող տրամադրութիւններին ու մտայնութեան և բարձր եր պահում կուսակցականութեան²³ դրոշմը, զարմանալի համբերութեամբ և չտեսնված համառութեամբ հավաքելով կուսակցութեան բաժան-բաժան ու շարզված ուժերը, կովելով բոլոր և ամեն տեսակի հակակուսակցական հոսանքների դէմ բանվորական շարժման ներսում, աննախընթաց արիութեամբ և չտեսնված հաստատականութեամբ պաշտպանելով կուսակցականութիւնը:

Հայտնի, յե, վոր կուսակցականութեան համար մզած այդ վեճում Լենինը հետո հաղթող դուրս յեկավ:

Յերկրորդ փաստ: 1914—1917 թ.թ. ժամանակաշրջանն եր, իմպերիալիստական պատերազմի յետուն ժամանակաշրջանը, յերբ բոլոր կամ գրեթե բոլոր սոցիալ-դեմոկրատական և սոցալիստական կուսակցութիւնները, ընդհանուր հայրենասիրական մոլուցքին յենթարկվելով, ծառայագրվեցին հայրենի իմպերիալիզմին: Այդ այն ժամանակաշրջանն եր, յերբ II Ինտերնացիոնալը կապիտալի առջև խոնարհեցրեց իր դրոշները, յերբ շովինիստական ալիքի առջև չդիմացան նույնիսկ այնպիսի մարդիկ, ինչպե՞ս Պլեխանովն և, Կաուցկին, Գեդը և ուրիշները: Լենինն այն ժամանակ միակն եր կամ գրեթե միակը, վոր վճռական պայքար հարուցեց սոցիալ-շովինիզմի և սոցիալ-պացիֆիզմի դէմ²⁴, մերկացնում եր Գեդերի ու Կաուցկիների դավաճանութիւնը և խարանում եր միջանկյալ «հեղափոխականներ» կիսկատարութիւնը: Լենինը հասկանում եր, վոր ինքն իր հետեն ունի անշտն փոքրամասնութիւն, բայց այդ նրա համար վճռական նշանակութիւն չունենր, վորովհետեւ նա գիտեր, վոր միակ ճիշտ քաղաքականութիւնը, վորն ապագա ունի, հետևողական ինտերնացիոնալիզմի քաղաքականութիւնն է, վորովհետեւ նա գիտեր, վոր սկզբունքային քաղաքականութիւնը միակ ճիշտ քաղաքականութիւնն է:

Հայտնի յե, վոր նոր Ինտերնացիոնալի համար մզված այդ վեճի մեջ ևս Լենինը հաղթող դուրս յեկավ:

«Սկզբունքային քաղաքականութիւնը միակ ճիշտ քաղաքականութիւնն է» — սա նույն այն ֆորմուլն է, վորի ոգնութեամբ Լենինը գրոհով վերցնում եր նոր «անառիկ» դիրքեր, հեղափոխական մարքսիզմի կողմը նվաճելով պրոլետարիատի լավագույն տարրերին:

ՀԱՎԱՏՔԻ ՄԱՍՍԱՆԵՐԻ ՀԱՆԴԵՊ

Կուսակցութիւնների թեորեալիկներն ու առաջնորդները, վորոնք գիտեն ժողովուրդների պատմութիւնը, սերտել են հեղափոխութիւնները պատմութիւնը սկզբից մինչև վերջ, յերբեմն բռնված են լինում մի անվայելուչ հիվանդութիւնով: Այդ հիվանդութիւնը կոչվում և վախ՝ մասսաներից, հավատի բացակայութիւն դեպի մասսաների ստեղծագործ ընդունակութիւնները: Այդ հողի վրա յերբեմն առաջ և գալիս առաջնորդների մի տեսակ արեստոկրատիզմ մասսաների վերաբերմամբ, վորոնք հեղափոխութիւնների պատմութիւնն այնքան ել լավ չգիտեն, բայց

կոչված են ջախջախելու հինը և կառուցելու նորը: Վախ, թե տարերքը կարող է մոլեգնել, թե մասսաները կարող են «շատ ավելորդ բան ջախջախել», մասսաներին գրքույկներով սովորեցնել ջանացող, բայց մասսաներից բան սովորել չկամեցող դայակի դեր խաղալու ցանկութուն, — այս և այդ տեսակի արխատկրատիվմի հիմքը:

Լենինն այդպիսի առաջնորդների լիակատար հակադրութունն էր: Յես չեմ ճանաչում մի ուրիշ հեղափոխական, վորն այնպես խորապես հավատար արդիւնարիատի ստեղծագործ ուժերին և նրա դասակարգային բնազդի հեղափոխական նպատակահարմարությանը, ինչպես Լենինը: Յես չեմ ճանաչում մի ուրիշ հեղափոխական, վորը կարողանար այնպես անխնա խարաղանել «հեղափոխության քառսի» և «մասսաների ինքնագլուխ գործողությունների վակխանալիայի» ինքնագոհ քննադատներին, — ինչպես Լենինը: Միտս ե, ինչպես մի գրույցի ժամանակ, ի պատասխան ընկերներից մեկի նկատողությանը, թե «հեղափոխությունից հետո պետք է նորմալ Պարզ սահմանվի», Լենինը սարկազմով նկատեց. «Վայ-ե, յեթե հեղափոխականի հավակնություն ունեցող մարդիկ մոռանում են, վոր պատմության մեջ ամենից ավելի նորմալ կարգը հեղափոխության կարգն է»:

Այստեղից և Լենինի արհամարհական վերաբերմունքը դեպի այն բոլոր մարդիկ, վորոնք աշխատում էյին բարձրից նայել մասսաներին և նրանց գրքույկներով սովորեցնել: Այստեղից և Լենինի անդադրում քարոզը՝ սովորել մասսաներից, իմաստավորել նրանց գործողությունները, ջանադիր ուսումնասիրել մասսաների պայքարի պրակտիկ փորձը:

Հավատ մասսաների ստեղծագործ ուժերին — սա Լենինի գործունեյության մեջ հենց այն առանձնահատկությունն է, վորը նրան հնարավորութուն էր տալիս իմաստավորելու տարերքը և նրա շարժումն ուղղելու արդիւնարական հեղափոխության հունով:

ՀԵՂԱՓՈՒՄՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՃԱՐԸ

Լենինը ծնված էր հեղափոխության համար: Նա իսկապես հեղափոխական պայթյունների հանճար և հեղափոխական ղեկավարման մեծագույն վարպետ էր: Նա իրեն յերբեք այնպես ազատ և ուրախ չէր զգում, ինչպես հեղափոխական ցնցումների դարաշրջանում: Յես դրանով բնավ չեմ ուզում ասել, թե Լենինը միանման քաջալերում էր ամեն մի հեղափոխական ցըն-

ցում կամ թե նա միշտ և ամեն պայմաններում հեղափոխական պայթյունների կողմնակից էր: Ամենևին: Յես դրանով միայն ասել եմ ուզում, թե Լենինի հանճարեղ խորաթափանցությունն այնպես լրիվ ու մեկին չէր դրսևորվում, ինչպես հեղափոխական պայթյունների ժամանակ: Հեղափոխական շրջադարձերի ժամանակ նա տառաջիորդն փթթում էր, դառնում էր հստակատես, նախագուշակում էր դասակարգերի շարժումը և հեղափոխության հավանական զիգղադները, դրանք վոնց վոր ձեռքի ափի մեջ տեսնելով: Իզուր չե, վոր մեր կուսակցական շրջաններում ասվում է, թե «Իյիշը հեղափոխության ալիքների մեջ կարողանում ե այնպես լողալ, ինչպես ձուկը ջրում»:

Այստեղից էլ՝ Լենինի տակտիկական լուղւնգների «ապշեցուցիչ» պարզությունը և հեղափոխական մտահոգացումների «դիւսպուլտ» համադափությունը:

Միտս են գալիս յերկու առանձնապես բնորոշ փաստեր, վորոնք նշում են Լենինի այդ առանձնահատկությունը:

Առաջին փաստ: Հոկտեմբերյան հեղաշրջումից առաջ յեղած ժամանակաշրջանն էր, յերբ միլիոնավոր բանվորներ, գյուղացիներ ու զինվորներ թիկունքի և ուղծաճակատի ձգնաժամից զրգված հաշտություն և ազատություն էյին պահանջում. յերբ գեներալիտետը ու բուրժուազիան զինվորական դիկտատուրա էյին նախապատարաստում «պատերազմ մինչև վախճան»-ի ոգտին, յերբ ամբողջ այսպես կոչված «հասարակական կարծիքը», բոլոր այսպես կոչված «սոցիալիստական կուսակցությունները» բոլշևիկները դեմ էյին կանգնած, արհամարհանքով նրանց «գերմանական լրտեսներ» անվանելով, յերբ Կերենսկին փորձում էր ընդհատակ քել — և մասամբ արդեն կարողացավ քել — բոլշևիկների կուսակցությունը, յերբ ավաարո-գերմանական կոալիցիայի ²⁶ տակավին հզոր կարգապահ բանակները կանգնած էյին մեր հոգնած և քայքայվող բանակների դեմ, իսկ արևմտա-յեվրոպական «սոցիալիստները» բարեհաջող կերպով բլրկի մեջ էյին գտնվում իրենց կառավարությունների հետ հոգուտ եղատերազմի մինչև լիակատար հաղթանակ:

Ի՞նչ էր նշանակում ապստամբութուն հարուցել այդպիսի մոմենտում: Ապստամբութուն բարձրացնել այդպիսի պարագայում՝ նշանակում է ամեն ինչ կարտի վրա դնել: Բայց Լենինը ոխակ անելուց չէր վախենում, վորովհետև դիտել, իր պարզատես հայացքով տեսնում էր, վոր ապստամբությունն անխուսափելի չէ, վոր ապստամբությունը կհաղթանակի, վոր ապստամբությունը

Ռուսաստանում՝ կնախապատրաստի իմպերիալիստական պատե-
րազմի վերջը, վոր ապստամբությունը Ռուսաստանում՝ կալեկոծի
Սրբեմուտքի բազմատանջ մասսաները, վոր ապստամբությունը
Ռուսաստանում՝ իմպերիալիստական պատերազմը կվերածի քաղա-
քացիական պատերազմի, վոր ապստամբությունը կտա խոր-
հուրդների հանրապետություն, վոր խորհուրդների հանրապետու-
թյունը ամբողջ աշխարհում հեղափոխական շարժման պատվար
կծառայի:

Հայտնի չե, վոր Լենինի այդ հեղափոխական կանխատե-
սումը հետագայում կատարվեց չտեսնված ճշտությամբ:

Յեղիորդ փաստ: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո
առաջին տերերն էյին, յերբ Ժողովրդական Կոմիսարների խորհու-
րը փորձում եր խռովարար գեներալին, գլխավոր հրամանատար
Դուխոնինին հարկադրել, վոր դադարեցնի ռազմական գործողու-
թյունները և զինադադարի մասին բանակցություններ սկսի
գերմանացիների հետ: Միտս ե, ինչպես Լենինը, Կոիլենկոն (ապա-
գա գլխավոր հրամանատարը) և յես մեկնեցինք Գլխավոր շտաբը
Պիտերում, հեռախոսի մոտ՝ Դուխոնինի հետ բանակցելու: Սար-
սեցուցիչ լուպե յեր: Դուխոնինը և Կայանը կատեգորիկ կերպով
հրաժարվեցին Ժողովրդի հրամանը կատարելուց: Բանակի
հրամանատարական կապն ամբողջությամբ Կայանի ձեռքին եր:
Ինչ վերաբերում և զինվորներին, ապա անհայտ եր, թե ինչ
կասի 12-միլիոնանոց բանակը, վոր յենթարկված եր այսպես կոչ-
ված բանակային կազմակերպություններին²⁶, վորոնք խորհրդա-
յինիշխանության դեմ էյին տրամադրված: Պիտերի մեջ հենց, ինչպես
հայտնի չե, այն ժամանակ հասունանում եր յունկերների ապս-
տամբությունը: Բացի այդ, Կերենսկին պատերազմի յեր գնում
Պիտերի վրա: Միտս ե, թե ինչպես հեռախոսի մոտ վորոշ լուռ-
թյունից հետո Լենինի դեմքը ինչ-վոր անսովոր լույսով փայլեց:
Նկատելի չե, վոր նա արդեն վորոշում ե ընդունել: «Գնանք
ռադիոկայան, — ասաց Լենինը, — նա մեզ ոգուտ կտա. մենք հա-
տուկ հրամանով պաշտոնանկ կանենք գեներալ Դուխոնինին, նրա
տեղը գլխավոր հրամանատար կնշանակենք ընկ. Կոիլենկոյին և
հրամանատարական կազմի գլխի վրայով զինվորներին կղեմենք
մի կոչով՝ շրջապատել զենեղալիներին, դադարեցնել ռազմական
գործողությունները, կապվել ավստրո-գերմանական զինվոր-
ների հետ և հաշտության գործը վերցնել իրենց սեփական
ձեռքը»²⁷:

Դա մի «թուիչք եր դեպի անհայտությունը»: Բայց Լենինը
չեւր վախենում այդ «թուիչքից», ընդհակառակը, դրան ընդհանուր
գնում, վորովհետև գիտեր, վոր բանակը հաշտություն ե ցանկա-
նում, և նա կնվաճի հաշտությունը, հաշտության ճանապարհից
սրբելով բոլոր և ամեն տեսակի խոչընդոտները, վորովհետև նա
գիտեր, վոր հաշտություն հաստատելու այդպիսի յեղանակը
զուր չի անցնի ավստրո-գերմանական զինվորների համար,
վոր դա առանց բացառության բոլոր ռազմաճակատներում ադա-
տություն կտա հաշտության ձգտմանը:

Հայտնի չե, վոր Լենինի այդ հեղափոխական կանխա-
տեսությունը ևս հետագայում կատարվեց ամենայն ճշտու-
թյամբ:

Հանճարեղ խորաթափանցություն, վերահաս դեպքերի ներքին
իմաստն արագորեն ըմբռնելու և գուշակելու ընդունակություն —
այդ Լենինի հենց այն հատկությունն և, վորը հեղափոխական
ընթացքի ճեղքում եր նշելու ճիշտ ստրատեգիա
հստակ վարքագիծ:

ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ ՈՒՆԵՑԱԾ ԶՐՈՒՅՑԻՑ

1927 թ. սեպտեմբերի 9

1. ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ ՑԵՎ ԸՆԿ. ՍՏԱԼԻՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

1-ին հարց: Լենինն ու կոմկուսակցությունը գործնականորեն մաքսիզմին ի՞նչպիսի մոտեցումներ են ավելացրել: Ճի՞շտ կլինե՞ր արդյոք, յեթե ասեյինք, թե Լենինը հավատում էր «սոցիալիզմի փոխությունը», այնինչ Մաքսն ավելի հակամետ էր օգնեցալուսն ուժի-րի կոլլեկտիվիզմի գաղափարներն ստեղծելու:

Պատասխան: Ցիս կարծում եմ, վոր Լենինը վոչ մի «նոր սկզբունք» չի «ավելացրել» մարքսիզմին, ինչպես և Լենինը մարքսիզմի «հին» սկզբունքներից վոչ մեկը չի վերացրել: Լենինը յեղել է և մնում է Մարքսի ու Ենգելսի ամենահավատարիմ ու հետևողական աշակերտը, վորն ամբողջությամբ ու լիովին հեն-վում է մարքսիզմի սկզբունքներին: Բայց Լենինը Մարքսի—Են-գելսի ուսմունքի լոկ միայն կատարողը չի յեղել: Նա միաժա-մանակ Մարքսի ու Ենգելսի ուսմունքը շարունակողն էր: Այդ ինչ է նշանակում: Այդ նշանակում է, վոր նա Մարքսի—Ենգելսի ուսմունքը շարունակեց զարգացնել՝ համապատասխան զարգաց-ման նոր պայմաններին, համապատասխան կապիտալիզմի նոր փուլին, համապատասխան իմպերիալիզմին: Այդ նշանակում է, վոր, շարունակելով զարգացնել Մարքսի ուսմունքը դասակարգային պայքարի նոր պայմաններում, Լենինը մարքսիզմի ընդհանուր դանձարանն է մտցրել մի ինչ-վոր նոր բան՝ համեմատած Մարք-սի ու Ենգելսի տվածի հետ, համեմատած այն բանի հետ, ինչ կարող էր տրվել մինչ-իմպերիալիստական կապիտալիզմի ժամա-նակաշրջանում, ընդվորում այդ նորը, վոր Լենինն է մտցրել մարքսիզմի դանձարանը, ամբողջովին ու լիովին հիմնվում է Մարքսի ու Ենգելսի տված սկզբունքների վրա: Այդ իմաստով

եղ մեզ մոտ խոսվում է Լենինիզմի մասին, իբրև իմպերիալիզմի և պրոլետարական հեղափոխությունների դարաշրջանի մարքսիզ-մի մասին: Ահա միջանի հարց, վորոնց բնագավառում Լենինը տվել է մի ինչ-վոր նոր բան, շարունակելով զարգացնել Մարքսի ուսմունքը:

Նախ՝ մոնոպոլիստական կապիտալիզմի հարցը, իմպերիա-լիզմի՝ իբրև կապիտալիզմի նոր փուլի հարցը: Մարքսն ու Ենգել-սը «Կապիտալում»²⁸ տվել են կապիտալիզմի հիմունքների վեր-լուծությունը: Բայց Մարքսն ու Ենգելսն ապրել են մինչ-մոնո-պոլիստական կապիտալիզմի տերապետության ժամանակաշրջա-նում, կապիտալիզմի սահուն եվոլյուցիա կատարելու և ամբողջ յերկրագնդի վրա «խաղաղ կերպով» տարածվելու ժամանակաշրջա-նում: Այդ հին փուլը վերջացավ XIX դարի վերջին և XX դարի սկզբ-բին, յերբ Մարքսն ու Ենգելսն արդեն կենդանի չէին: Հառկանալի յե, վոր Մարքսն ու Ենգելսը կուսակցի միայն կարող էին կապի-տալիզմի զարգացման այն նոր պայմանները, վորոնք տալիս էլ էին հին փուլին փոխարինելու յեկած նոր կապիտալիստական փուլի կապակցությամբ, զարգացման իմպերիալիստական, մոնո-պոլիստական փուլի կապակցությամբ, յի՞րը կապիտալիզմի սահուն եվոլյուցիա կատարելը փոխարինվեց կապիտալիզմի թռիչքածե, կատառոտաճիկ զարգացումով, յերբ կապիտալիզմի զարգացման անհամաչափությունը և հակասությունները հանդես յեկան ա-ռանձին ուժով, յերբ վաճառահանման և կապիտալի արտահանու-թյան շուկաների համար մղված պայքարը զարգացման ծայրահեղ անհամաչափության պայմաններում առխուստիելի դարձրեց աշ-խարհի և ազգեցության շրջանների պարբերական վերաբաժա-նումների նպատակով մղվող պարբերական իմպերիալիստական պա-տերազմները: Լենինի յերախառնը և, ուրեմն, Լենինի կողմից նորն ալոտեղ այն է, վոր նա հենվելով «Կապիտալի» հիմնական դրույթ-ների վրա, տվեց իմպերիալիզմի՝ իբրև կապիտալիզմի վերջին փուլի՝ հիմնավորված մարքսիստական վերլուծությունը, բանալով նրա խոցերը և պարզելով նրա անխուսափելի կործանման պայ-մանները: Այդ վերլուծության հիման վրա ստեղծվեց Լենինի հայտնի դրույթն այն մասին, թե իմպերիալիզմի պայմաններում հնարավոր է սոցիալիզմի հաղթանակն առանձին, առանձին վերց-րած, կապիտալիստական յերկրներում:

Ցերկորդ՝ պրոլետարիատի դիկտատուրայի հարցը: Պրոլե-տարիատի դիկտատուրայի՝ իբրև պրոլետարիատի քաղաքական տերապետության և իբրև կապիտալի իշխանությունը բռնու-

թյան միջոցով տապալելու մեթոդի՝ հիմնական գաղափարը Մարքսըն ու Ենգելսն են տվել։ Այդ բնագավառում Լենինի տված նորն այն է, վոր ա) նա հայանագործեց խորհրդային իշխանությունն իբրև պրոլետարիատի ղեկատուության պետական ձև, զրա համար ոգտագործելով Փարիզի Կոմունայի²⁹ և ուսսական հեղափոխության փորձը. բ) պրոլետարիատի ղեկատուության ֆորմուլի մեջ նա բացեց փակագծերը պրոլետարիատի դաշնակիցների պրոբլեմի տեսանկյունով, պրոլետարիատի ղեկատուության սահմանելով իբրև ղեկավար հանդիսացող պրոլետարիատի և ղեկավարվող հանդիսացող վոչ-պրոլետարական դասակարգերի (գյուղացիության և այլն) շահագործվող մասսաների դասակարգային դաշինքի մի հատուկ ձև. գ) առանձին ուժով նա ընդգծեց այն փաստը, վոր պրոլետարիատի ղեկատուության գեմոկրատիայի բարձրագույն տիպն է դասակարգային հասարակության որով, պրոլետարիատի գեմոկրատիայի ձևն է, վորն արտահայտում է մեծամասնության (շահագործվողների) շահերը, — իբրև հակակշիռ կապիտալիստական գեմոկրատիայի, վորն արտահայտում է փոքրամասնության (շահագործողների) շահերը։

Յերրորդ՝ պրոլետարիատի ղեկատուության ժամանակաշրջանում, կապիտալիզմից սոցիալիզմին անցնելու ժամանակաշրջանում կապիտալիստական պետություններով շրջապատված մի յերկրում սոցիալիզմի հաջող շինարարության ձևերի ու յեղանակների հարցը։ Մարքսն ու Ենգելսը պրոլետարիատի ղեկատուության ժամանակաշրջանը դիտում էին իբրև քիչ թե շատ տևական, հեղափոխական գոտեմարտերով և քաղաքացիական պատերազմներով լի մի ժամանակաշրջան, վորի ընթացքում պրոլետարիատը, իշխանության գլուխ կանգնած լինելով՝ տնտեսական, քաղաքական, կուլտուրական և կազմակերպական բնույթի միջոցներ է ձեռնարկում, վորոնք անհրաժեշտ են հին կապիտալիստական հասարակության տեղ նոր սոցիալիստական հասարակություն, անդասակարգ հասարակություն, առանց պետության հասարակություն ստեղծելու համար։ Լենինն ամբողջությամբ ու լիովին կանգնած էր Մարքսի ու Ենգելսի այդ հիմնական դրույթների հողի վրա։ Այդ բնագավառում Լենինի տված նորն այն է, վոր ա) նա հիմնավորեց իմպերիալիստական պետություններով շրջապատված՝ պրոլետարիատի ղեկատուության յերկրում լիակատար սոցիալիստական հասարակություն կառուցելու հնարավորությունը, պայմանով, վոր այդ յերկրը շնչահեղձ չլինի շրջապատող կապիտալիստական պետությունների ռազմական

ինտերվենցիայի շնորհիվ. բ) նա նշեց տնտեսական քաղաքականության այն կոնկրետ ուղիները (չնոր տնտեսական քաղաքականություն), վորոնց ոգնությամբ պրոլետարիատը, ձեռքին ունենալով տնտեսական իշխող բարձունքները (արդյունաբերություն, հող, տրանսպորտ, բանկեր և այլն), սոցիալիստական դարձած ինդրուստրիան զոդում է գյուղատնտեսության հետ («ինդուստրիայի զոդում գյուղացիական տնտեսության հետ») և այդպիսով ամբողջ ժողովրդական տնտեսությունը տանում է դեպի սոցիալիզմ. գ) նա նշեց մանր գյուղացիական տնտեսությունը վերաշինելու և գյուղացիության հիմնական մասսաները սոցիալիզմի վոքով վերադաստիարակելու գործում պրոլետարական ղեկատուության ձեռքին մեծագույն փիշոց հանդիսացող կոպերացիայի միջոցով գյուղացիության հիմնական մասսաները հետևողհետև մոտեցնելու և սոցիալիստական շինարարության հունը ներգրավելու կոնկրետ ուղիները։

Չորրորդ՝ հեղափոխության մեջ, յուրաքանչյուր ժողովրդական հեղափոխության մեջ, ինչպես ցարիզմի դեմ ուղղված հեղափոխության, այնպես էլ կապիտալիզմի դեմ ուղղված հեղափոխության մեջ պրոլետարիատի հեգեմոնիայի հարցը։ Մարքսն ու Ենգելսը տվել են պրոլետարիատի հեգեմոնիայի գաղափարի հիմնական ուրվագծերը։ Այստեղ Լենինի տված նորն այն է, վոր նա այդ ուրվագծերը շարունակեց զարգացնել և ծավալելով դարձրեց պրոլետարիատի հեգեմոնիայի մի կառուցիկ սխեմա, վնչ միայն ցարիզմն ու կապիտալիզմը տապալելու գործում, այլև պրոլետարիատի ղեկատուության որով սոցիալիստական շինարարության գործում քաղաքի ու գյուղի աշխատավոր մասսաներին պրոլետարիատի կողմից ղեկավարություն ցույց տալու մի կառուցիկ սխեմա։ Հայտնի յե, վոր պրոլետարիատի հեգեմոնիայի գաղափարը, շնորհիվ Լենինի և նրա կուսակցության, վարպետներն կիրառվեց Ռուսաստանում։ Դրանով է ի միջի այլոց բացատրվում այն փաստը, վոր Ռուսաստանում հեղափոխության շնորհիվ հաստատվեց պրոլետարիատի իշխանությունը։ Առաջ բանը սովորաբար այնպես էր կատարվում, վոր հեղափոխության ժամանակ բանվորներն էին կռվում բարրիկադների վրա, նրանք էին արյուն թափում, նրանք էին հինը տապալում, իսկ իշխանությունն ընկնում էր բուրժուաների ձեռքը, վորոնք հետո ճնշում ու շահագործում էին բանվորներին։ Այսպես էր Անգլիայում ու Փրանսիայում։ Այսպես էր Գերմանիայում։ Մեզնում, Ռուսաստանում, բանն ուրիշ ընթացք ստացավ։ Մեզնում բանվորները

հեղափոխութեան հարվածային ուժը չէին միայն: Լինելով հեղափոխութեան հարվածային ուժը՝ ուսանական պրոլետարիատն աշխատում էր միաժամանակ լինել քաղաքի ու գյուղի բոլոր շահագործվող մասսաների հեղեմունը, քաղաքական ղեկավարը, նրանց համախմբելով իր շուրջը, նրանց կտրելով բուրժուազիայից, բուրժուազիային քաղաքականապես մեկտալանելով: Իսկ լինելով շահագործվող մասսաների հեղեմունը, ուսանական պրոլետարիատն ամբողջ ժամանակ պայքարում էր, վորպեսզի իր ձեռքը գրավի իշխանութունը և այն գործադրի իր սեփական ոգտին, բուրժուազիայի դեմ, կապիտալիզմի դեմ: Դրանով և հենց բացառվում, վոր Ռուսաստանում հեղափոխութեան յուրաքանչյուր հզոր յեւույթ, ինչպես 1905 թ. հոկտեմբերին, այնպես էլ 1917 թ. փետրվարին, բեմ էր հանում բանվորական պատգամավորների խորհուրդներն իբրև իշխանութեան նոր ապարատի սաղմեր, վորը կոչված է ճնշելու բուրժուազիային, — ի հակակշիռ բուրժուական պառլամենտի՝ իբրև իշխանութեան հին ապարատի, վորը կոչված է ճնշելու պրոլետարիատին: Մեղում բուրժուազիան յերկու անգամ փորձել է վերականգնել բուրժուական պառլամենտը և վերջ դնել խորհուրդներին, — 1917 թ. ոգոստոսին, «Նախապարլամենտի»³⁰ ժամանակ, նախքան բոլշևիկները կողմից իշխանութունը գրավելը, և 1918 թ. հունվարին, «Մանմանդիր ժողովի» ժամանակ, պրոլետարիատի կողմից իշխանութունը դրավելուց հետո, — և յուրաքանչյուր անգամ պարտութուն և կրել: Ինչհետև, վորովհետև բուրժուական քաղաքականապես արդեն մեկուսացված էր, աշխատավորների միլիոնավոր մասսաները պրոլետարիատին համարում էին հեղափոխութեան միակ առաջնորդը, իսկ խորհուրդները մասսաների կողմից արդեն ստուգվել ու փոձվել էին, իբրև իրենց բանվորական իշխանութունը, վորը բուրժուական պառլամենտով փոխարինելը պրոլետարիատի համար ինքնապարտութուն կլիներ: Ուստի զարժանալի չէ, վոր բուրժուական պառլամենտարիզմը մեղում չպատվաստվեց: Ահա թե ինչու Ռուսաստանում հեղափոխութեան շնորհիվ պրոլետարիատի իշխանութուն հաստատվեց: Սրանք են հեղափոխութեան մեջ պրոլետարիատի հեղեմոնիայի լենինյան սխտեմը կենսագործելու արդյունքները:

Հինգերորդ՝ ազգային-զաղութային հարցը: Մարքսն ու Ենգելսն իր ժամանակին վերլուծելով Իսլանդիայի, Հնդկաստանի, Չինաստանի, Կենտրոնական Յեվրոպայի յերկիրների, Լեհաստանի, Հունգարիայի դեպքերը, — ազգային-զաղութային հարցի

վերաբերյալ տվել են հիմնական, յեղակետային գաղափարները: Լենինն իր աշխատութեաններում այդ գաղափարների վրա յեր հիմնվում: Այդ բնագավառում Լենինի կողմից արված նորն այն է, վոր՝ ա) նա այդ գաղափարներն ի մի հալածեց և իմպերիալիզմի դարաշրջանում տեղի ունեցող ազգային-զաղութային հեղափոխութեանների վերաբերյալ հայացքների մի կառուցիկ սխտեմ դարձրեց. բ) ազգային-զաղութային հարցը կապեց իմպերիալիզմի տապալման հարցի հետ. գ) ազգային-զաղութային հարցը հայտարարեց միջազգային պրոլետարական հեղափոխութեան ընդհանուր հարցի բաղկացուցիչ մի մասը:

Վերջապես, պրոլետարիատի կուսակցութեան հարցը: Մարքսն ու Ենգելսը տվել են կուսակցութեան՝ իբրև պրոլետարիատի առաջավոր ջոկատի՝ հիմնական ուղիվները, առանց վորի (կուսակցութեան) պրոլետարիատը չի կարող ձեռք բերել իր ազատութեանը՝ վնչ իշխանութունը վերցնելու իմաստով, վնչ էլ կապիտալիստական հասարակութունը վերակառուցելու իմաստով: Այդ բնագավառում Լենինի տված նորն այն է, վոր նա այդ ուղիվները շարունակեց զարգացնել՝ համապատասխան իմպերիալիզմի ժամանակաշրջանում պրոլետարիատի մղած պայքարի նոր պայմաններին, ցույց տալով, վոր ա) կուսակցութունը պրոլետարիատի դասակարգային կազմակերպութեան բարձրագույն ձևն է՝ համեմատած պրոլետարիատի կազմակերպութեան ուրիշ ձևերի հետ (արհմիութուններ, կոոպերացիա, պետական կազմակերպութուն), վորոնց աշխատանքը նա կոչված է ընդհանրացնելու և ուղղութուն տալու. բ) պրոլետարիատի դիկտատուրան կարող է իրականացվել միմիայն կուսակցութեան՝ իբրև նրան ուղղութուն տվող ուժի՝ միջոցով. գ) պրոլետարիատի դիկտատուրան լրիվ լինել կարող է միմիայն այն դեպքում, յեթե նրան ղեկավարում է մի կուսակցութուն, կոմունիստների կուսակցութունը, վորը ղեկավարութեանը մասնակից չի դարձնում և չպետք է դարձնի ուրիշ կուսակցութունների. դ) առանց յերկաթի դիպիչիլինայի կուսակցութեան մեջ՝ չեն կարող իրականացվել պրոլետարիատի դիկտատուրայի խնդիրները՝ շահագործողներին ճնշելու և դասակարգային հասարակութունը սոցիալիստական հասարակութեան վերակառուցելու վերաբերյալ:

Ահա հիմնականում այն նորը, ինչ իր աշխատութեաններում տվել է Լենինը, կոնկրետացնելով և շարունակելով զարգացնել Մարքսի ուսմունքը՝ համապատասխան իմպերիալիզմի ժամանակաշրջանում պրոլետարիատի մղած պայքարի նոր պայմաններին:

Այդ պատճառով ել մեզնում ասում են, թե լենինիզմն իմ-
պերիալիզմի և պրոլետարական հեղափոխությունների դարաշրջո-
ւնի մարքսիզմն է:

Դրանից պարզ է, վոր լենինիզմը չի կարելի վնչ կտրել
մարքսիզմից և վնչ մանավանդ հակադրել մարքսիզմին:

Պատվիրակության հարցի մեջ հետո ասված է. «Ճիշտ
կլինե՞ր արդյոք, յեթե ասեյինք, թե Լենինը հավատում էր
«ստեղծագործ հեղափոխությանը», այնինչ Մարքսն ավելի հակա-
մեա էր սոստեսական ուժերի կուլմինացիոն դարգացմանն սպա-
սելու»: Յեա կարծում եմ, վոր այդպես ասելը բոլորովին սխալ
կլինե՞ր: Յեա կարծում եմ, վոր յուրաքանչյուր ժողովրդական
հեղափոխություն, յեթե իրոք ժողովրդական հեղափոխություն
է այն, — ստեղծագործ հեղափոխություն է, վորովհետեւ փշրում է
հին կենսածեղ և ստեղծագործում, ստեղծում է նորը: Իհարկե,
վոչ մի ստեղծագործ բան չի կարող լինել այնպիսի, թող թույ-
լատրվի ասել, «հեղափոխությունների» մեջ, վորպիսիք յերբեմն
լինում են, ասենք, Ալեքանդրյում ³¹, իբրեւ ցեղերից վոմանց տիկ-
նիկային «ապստամբություններ» ուրիշ ցեղերի դեմ: Բայց մարք-
սիստաները նման տիկնիկային «ապստամբությունները» յեր-
բեք չեն համարել հեղափոխություն: Ակներեւ է խոսքն
այդպիսի «ապստամբությունների» մասին չե, այլ մասսայական
ժողովրդական հեղափոխության, վորը ճնշված դասակարգերին
ծառացնում է ճնշող դասակարգերի դեմ: Իսկ այդպիսի հեղա-
փոխությունը չի կարող ստեղծագործ չլինել: Մարքսն ու Լենինը
հենց այդպիսի, և միմիայն այդպիսի հեղափոխության կողմնակից
էյին: Ընդամին հասկանալի յե, վոր այդպիսի հեղափոխությունը
չի կարող ծագել ամեն մի պայմանում, վոր նա կարող է առաջ
գալ սոստեսական ու քաղաքական կարգի վորոշ բարենպաստ
պայմաններում միայն:

ՀԱՏՎԱԾՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐՈՂ ԵՄԻՆ ԼՈՒԳՎԻԳԻ ՀԵՏ ՈՒՆԵՑԱԾ ԶՐՈՒՅՑԻՑ

1931 թ. դեկտեմբերի 15

Լուգվիգ: Յեա Ձեզ Հափազանց յերախառադարտ եմ նրա հա-
մար, վոր Դուք հնարավոր դուք ինձ ընդունել: Քստն տարուց
ավելի ժամանակի ընթացքում յեա ուսումնասիրում եմ ախանա-
վոր պատմական անձնավորությունների կյանքն ու գործունե-
յությունը: Ինձ թվում է, վոր յեա մարդկանց լավ եմ հասկանում,
բայց դրա փոխարեն վոչինչ չեմ հասկանում սոցիալ-սոստեսական
պայմաններից:

Ասալիմ: Դուք համեստություն եք անում:

Լուգվիգ: Վոչ, այդ իսկապես այդպես է: Յեվ հենց այդ
պատճառով յեա հարցեր կտամ, վորոնք Ձեզ գուցե տարորինակ
էթվան: Այսոր այստեղ, Կրեմլում, յեա տեսա Պյոտր Մեծի միջա-
նի եօթադները, և առաջին հարցը, վոր յեա ցանկանում եմ Ձեզ
տալ, հետևյալն է. Դուք Ձեր և Պյոտր Մեծի միջև գուզահեռ հնա-
բավոր եք համարում: Դուք Ձեզ համարում եք Պյոտր Մեծի
գործի շարունակող:

Ասալիմ: Վոչ մի կերպ: Պատմական գուզահեռները միշտ ել
վտանգավոր են: Տվյալ գուզահեռն անիմաստ է:

Լուգվիգ: Բայց չե՞ վոր Պյոտր Մեծը շատ շատ բան արեց իբ
յերկրի զարգացման համար, այն բանի համար, վոր արեմտյան
կուլտուրան փոխադրի Ռուսաստան:

Ասալիմ: Այո, իհարկե, Պյոտր Մեծը շատ բան արեց կալվա-
ծատերերի դասակարգը բարձրացնելու և ծնունդ առնող վաճա-
ռականական դասակարգը զարգացնելու համար: Պյոտրը Հափա-
զանց շատ բան արեց կալվածատերերի և առևտրականների ազ-
գային պետությունն ստեղծելու և ամրացնելու համար: Պետք է
ասել նույնպես, վոր կալվածատերերի դասակարգը բարձրացնե-
լը, առևտրականների ծնունդ առնող դասակարգին ոժանդակելը
և այդ դասակարգերի ազգային պետությունն ամրացնելը կա-

ապրիլում եր ճորա գյուղացիութեան հաշվին, վորից յերեքտակ կաշի եյին մաշկուած: Ինչ ինձ ե վերաբերում, ապա յես միմիայն Լենինի աշակերտն եմ ե իմ նպատակն ե՝ լինել նրա արժանա-վոր աշակերտը: Այն խնդիրը, վորին յես նվիրում եմ իմ կյանքը, մի ուրիշ դասակարգ բարձրացնելն ե, այն ե՝ բանվոր դասակարգը: Այդ խնդիրը վո՛չ թե մի վորեւե տղգային պետութիւնն ամբողջնելն ե, այլ սոցիալիստական, ուրեմն ե ինտերնացիոնալ պետութիւնն ամբողջնելն ե, ընդվորում այդ պետութեան ամեն մի ամբացում նպատակում ե ամբողջ միջազգային բանվոր դասակարգն ամբողջնելուն: Յեթե բանվոր դասակարգը բարձրացնելու ե այդ դասակարգի սոցիալիստական պետութիւնն ամբողջնելու համար իմ տարած աշխատանքի մեջ յուրաքանչյուր քայլ ուղղված չլիներ այն բանին, վոր ամբացվի ե բարելավվի բանվոր դասակարգի դրութիւնը, ապա յես իմ կյանքն աննպատակ կհամարեյի:

Տեսնում եք, վոր Ձեր զուգահեռը հարմար չի գալիս:

Ինչ վերաբերում ե Լենինին ե Պյոտր Մեճին, ապա վերջինս մի կաթիլ եր ծովի մեջ, իսկ Լենինը՝ ամբողջ օվկիանոս:

Լուդվիգ: Մարքսիզմը ժխտում ե անձնավորութեան աչքի ընկնող դերը պատմութեան մեջ: Դուք արդո՞ք հակասութեան չեք տեսնում պատմութեան մատերիալիստական ըմբռնման ե այն բանի մեջ, վոր Դուք այնուամենայնիւ ընդունում եք պատմական անձնավորութիւններ ի աչքի ընկնող դերը:

Ստալին: Վո՛չ, այստեղ հակասութիւն չկա: Մարքսիզմը բնավ չի ժխտում աչքի ընկնող անձնավորութիւնների դերը կամ այն, վոր մարդիկ են անում պատմութիւնը: Մարքսի մոտ, նրա «Փիլիսոփայութեան աղքատութեան»³² մեջ ե ուրիշ յերկե-րում Դուք կարող եք կարգաւ այն մասին, վոր հենց մարդիկ են, վոր անում են պատմութիւնը: Բայց, իհարկե, մարդիկ պատմութիւն անում են վո՛չ այնպես, ինչպես նրանց թելադրում ե մի ինչ-վոր յերևակայութիւն, վո՛չ այնպես, ինչպես խելքների կիջի: Յուրաքանչյուր նոր սերունդ հանդիպում ե վորոշ պայմանների, վորոնք արդեն պատրաստի կան այն մոմենտին, յերբ այդ սերունդը հանդես ե գալիս: Յե՛վ մե՛ծ մարդիկ մի բան ար-ժեն միմիայն այն չափով, վորչափով վոր կարողանում են ձիշտ հասկանալ այդ պայմանները, հասկանալ, թե ինչպես պետք ե փո-փոխել դրանք: Յեթե նրանք այդ պայմանները չեն հասկանում ե ցանկանում են այդ պայմանները փոփոխել այնպես, ինչպես իրենց յերևակայութիւնն ե թելադրում, ապա նրանք, այդ մար-

դիկ, Դոն-Քիշոտի³³ դրութեան մեջ են ընկնում: Այսպիսով, հենց ըստ Մարքսի, բնավ հազի չկա մարդկանց հակադրելու պայմաններին: Պատմութիւնը հենց մարդիկ են անում, բայց վոր-չափով վոր նրանք ձիշտ են հասկանում այն պայմանները, վոր իրենք գտել են պատրաստի, ե վորչափով միայն նրանք հասկանում են, թե ինչպես կարելի յե փոփոխել այդ պայմանները: Դոնե այսպես ենք հասկանում Մարքսին մենք, ուստ ըողջիկ-ներա: Իսկ մի տասնյակ տարի չե միայն, վոր մենք Մարքսին ուսումնասիրում եք:

Լուդվիգ: Մի յերեսուն տարի տաաջ, յերբ յես սովորում եյի համալսարանում, զերմանական բազմաթիւ պրոֆեսորներ, վորոնք իրենց համարում եյին պատմութեան մատերիալիստական ըմբռնման կողմնակից, մեզ ներշնչում եյին, թե մարքսիզմը ժխտում ե հերոսների դերը, հերոսական անձնավորութիւնների դերը պատմութեան մեջ:

Ստալին: Դրանք մարքսիզմը դեհակացնողներն եյին: Մարքսիզմը յերեք չի ժխտել հերոսների դերը: Ընդհակառակը, նա այդ դերը խոշոր ե համարում, սակայն այն վերադասումներով, վորոնց մասին յես հենց այժմ խոսում եյի:

... Լուդվիգ: Լենինը յերկար տարիներ անցրել ե արտասահմանում, տարադրութեան մեջ: Ձեզ վիճակվել ե արտասահմանում լինել շատ կարճ ժամանակ: Դուք այդ համարում եք արդո՞ք Ձեր պակասութիւնը, ընդունում եք արդո՞ք, թե հեղափոխութեան համար ավելի շատ ոգուտ են բերել նրանք, ովքեր լինելով արտասահմանյան տարադրութեան մեջ՝ հնարավորութիւն են ունեցել Յեվրոպան ընդհուպ ուսումնասիրելու, բայց դրա փոխարեն կտրվել են ժողովրդի հետ անմիջական կոնտակտ ունե-նալուց, — թե հեղափոխականներից նրանք, ովքեր աշխատել են այստեղ, ճանաչել են ժողովրդի արամադրութիւնը, բայց դրա փոխարեն քիչ են ճանաչել Յեվրոպան:

Ստալին: Լենինին այդ համեմատութիւնից պետք ե հանել: Ռուսաստանում միացածներից շատ քչերն այնպես սերտ կապված են յեղել ուսական իրականութեան հետ, բանվորական շարժման հետ յերկրի ներսում, ինչպես Լենինը, թեպետ ե նա յերկար ժամանակ արտասահմանում եր գտնվում: Միշտ, յերբ յես նրա մոտ արտասահման եյի գնում — 1907, 1908, 1912 թ.թ., յես նրա մոտ տեսնում եյի Ռուսաստանից՝ պրակտիկներից յեկած նամակների կույտեր, ե միշտ ել Լենինն ավելի դիտեր, քան

Ռուսաստանում մնացածները: Նա արտասահմանում էր գտնվելը միշտ էլ իր համար բեռ էր համարում:

Մեր կուսակցության և նրա ղեկավարության մեջ, իհարկե, անհամեմատ ավելի շատ են այն ընկերները, վորոնք Ռուսաստանում են մնացել, վորոնք արտասահման չեն գնացել, քան նախկին եմիգրանտները, և նրանք, իհարկե, հնարավորություն են ունեցել հեղափոխության համար ավելի շատ ոգուտ բերելու, քան արտասահմանում գտնված եմիգրանտները: Չե՞ վոր մեզնում կուսակցության մեջ քիչ եմիգրանտներ են մնացել: Կուսակցության Ձ միլիոն անդամից նրանք կլինեն 100—200: Կի-ի 70 անդամից հազիվ 3—4 հոգուց ավելին ապրած լինի տարագրության մեջ:

Ինչ վերաբերում է Յեվրոպային ծանոթ լինելուն, Յեվրոպան ուսումնասիրելուն, ապա, իհարկե, նրանք, ովքեր ցանկացել են Յեվրոպան ուսումնասիրել, այդ անելու ավելի հնարավորություններ ունեցել են Յեվրոպայում գտնվելով: Յեվ այդ իմաստով մեզնից նրանք, ովքեր յերկար չեն ապրել արտասահմանում, մի բան կորցրել են: Բայց արտասահմանում գտնվելը բնավ վճարական նշանակություն չունի յեվրոպական եկոնոմիկան, տեխնիկան, բանվորական շարժման կադրերը, ամեն տեսակի գրականություն՝ բելետրիստական կամ գիտական՝ ուսումնասիրելու համար: Յերբ մյուս պայմանները հավասար են, իհարկե, ավելի հեշտ է Յեվրոպան ուսումնասիրել՝ գտնվելով այնտեղ: Բայց այն միևնույն, վոր ստացվում է յերկար ժամանակ Յեվրոպայում չգտնվածների մոտ, մեծ նշանակություն չունի: Ընդհանրապես, յես շատ ընկերներ եմ ճանաչում, վորոնք 20 տարի ապրել են արտասահմանում, ապրել են վորևի տեղ Շառլոտտենբուրգում կամ Լատինական թաղամասում³⁴, տարիներով նստել են սրճարաններում, գարեջուր են խմել և այնուամենայնիվ չեն կարողացել Յեվրոպան ուսումնասիրել և չեն հասկացել նրան:

ՃԱՆՈՒԹԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Լոնդոնի համագումարը—ՌՄԴԿ (Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցության) V համագումարը տեղի ունեցավ 1907 թ. ամառը Լոնդոնում: (Այն տարիներին բոլշևիկները գեռես սոցիալ-դեմոկրատներ կյին կոչվում): Համագումարը խիստ պայքարի առարկա էր բոլշևիկներին հեղափոխական գծի և մենշևիկների ուղղափոխության միջև: Համագումարում Տիգլոն (տես անվանացանկը) լեհական սոցիալ-դեմոկրատներին պատվիրակության ղեկավարներից մեկն էր, այդ պատվիրակության թվում է, անհետնողականորեն, մի շարք տապանումներով ու վերադարձումներով, պաշտպանում էր բոլշևիկներին: Համագումարում հիմնականում հաղթանակից բոլշևիկներին գիծը Համագումարի արձանագրությունները հրապարակվեցին 1909 թ. Փարիզում և զբանից հետո առաջին անգամ վերահրատարակվեցին 1933 թ. Կոստրոմայի կողմից:

2. «Լեգալ մարքսիստներ» կոչվում էր այնպիսի դարե 90-ական թվականներին առևտրական բուրժուական ինտելիգենցիայի մի հատուկ խումբը: Այդ խումբը վոչ մի մասնակցություն չէր ունենում բանվորական կազմակերպություններին ընդհատակյա հեղափոխական պայքարին:

Նրանք իրենց զբերում ու հոգվածներում խոսքով ընդունում էին մարքսիզմը, բայց գործով դուրս էին վաճառում մարքսիզմին հեղափոխական հոգին, մարքսիզմից վերցնելով միայն այն միասնը, թե Ռուսաստանում այն տարիներին անխուսափելիորեն պետք է դարձանա կապիտալիզմը: Նրանք այդ միտքը խեղաթյուրելու ոգնությունը աշխատում էին համոզել բանվորներին, վոր հրաժարվեն դասակարգային պայքարից, շրջապանին իրենց անկուսակցականությունը և գնան կապիտալիզմին մոտ սովորելու:

3. «Ի՞նչ անել» («Մեր շարժման ցավոտ հարցերը») — Լենինը գրել է 1901 թ. աշնանը—1902 թ. ձմեռը (Լենին, հատ. IV, 3-րդ հրատ.):

«Մեկ քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ» («Ճշմարտեմ մեր կուսակցության մեջ») — Լենինը գրել է 1904 թ. փետրվար-մայիսին (Լենին, հատ. VI, 3-րդ հրատ.):

4. Այստեղ խոսքը գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության մասին է: Ֆրեդհուլդ մինչև իմպերիալիստական պատերազմը այդ կուսակցությունը (ինչպես գրեթե մինչպատերազմյան II Ինտերնացիոնալի մյուս բոլոր կուսակցությունները՝ բոլշևիկներից դատ) միավորում էր ուղղափոխականներին հեղափոխական սոցիալիստներին հետ:

Իմպերիալիստական պատերազմի և Գերմանիայի 1918 թ. հեղափոխության հետևանքով՝ հին գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը պառակտվեց գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության (բուլյոյապոս աղբորոնիստներ), անկախ սոցիալիստներին կուսակցության (կենտ-

քանի որարաւնիսաներ) և գերմանական կոմունիստական կուսակցութեան Մյուլիսի գրութեան եր նույնպէս 1920 թ., յերբ ընկ. Ստալինը գրում եր տվյալ հոգովածը:

Հետագայում (1922 թ. սեպտեմբերին) անկախների կուսակցութեանը և սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեանը միացան և միասին գլոբալեցին մի-նչև սոցիալ-ֆաշիզմ:

5. 1917 թ. հուլիսի 3-5-ը Պետերբուրգում տեղի ելին ունենում բան-վորների ու զինվորների տաքերային ցույցեր, վորոնք (բանվորներն ու զին-վորները) պահանջում էին, վոր իրիսանութեանն անցնի խորհուրդների ձեռ-քը: Մեր կուսակցութեանը Պետերբուրգում մասնակցներն հետ եր պահում այդ վաղաժամ յեղութից, վորովհետև պրովիդցիայում և ուղղաճակատում աշխա-տավորների մասսաներում տակավին աւժեղ էին մանր-բուրժուական արամա-գրութեանները: Խորհուրդների ներսում մեր կուսակցութեանն այդ ժամանա-կայրջանում դեռ մեծամասնութեան չունեի:

Բայց քանի վոր մասսաները հանդես յեկան, ապա կուսակցութեանն ել դնաց նրանց հետ, զեկավարելով նրանց շարժումը:

Բուրժուական ժամանակավոր կառավարութեանը զնգահոծեց ցույցերը: Նա մենչիկինների և եսերների ոգնութեամբ արշավանք սկսեց բանվոր դասա-կարգի, հեղափոխական զինվորների դեմ և մանավանդ բոլշևիկների դեմ: «Правда»-ն աղերկեց, հրաման արձակեց Լենինին ձերբակալելու մասին. նա պետք է թաղնվեր ընդհատակում: Բայց կուսակցութեանը՝ չնայած դժգոհ հալածանքներին՝ կարողացաւ միջանի ամսվա ընթացքում ամբողջ յերկրում տնիստավորների մեծամասնութեանն իր կողմը նվաճել և տապալել ժամա-նակավոր կառավարութեանը:

6. Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանից հետո պատերազմող բոլոր յեր-կրներին Խորհրդային պետութեան կողմից արած հաղաութեան տաղարկին արձագանքեց իմպերիալիստական Գերմանիան: Նա վճռեց ողողել այդ առա-ջարկից և նրանից, վոր տակավին չամբարանդված խորհրդային իրիսանութեանն այն ժամանակ չեր կարող պատերազմել, վորպեսզի խորհրդ. իրիսանութեան վրին փաթաթի հաղաութեան կողմադիչ պայմաններ: Պատերազմ մղել պահանջող և հաղաութեան անհապաղ ընդունումը սարսուժի յենթարկող Տրոցկու և «ձա-խերի» արկածախնդրական քաղաքականութեան պատճառով գերմանացիները հետ վարած բանակցութեանների ձգձգվելու հետևանքով՝ գերմանական զոր-քերը 1918 թ. փետրվարի 18-ին հարձակում սկսեցին և սպառնալիքի տակ չըին խորհրդային իրիսանութեան գոյութեանը: Բայց կուսակցութեանը Լե-նինի զեկավարութեամբ իր զիծը տարավ պառակտումով սպառնացող «ձախե-րի» դեմ մղած վճռական պայքարում և «չաղար» ձեռք բերեց խորհրդային իդ-խանութեանն ամբապնդելու և Կարմիր բանակը կազմակերպելու համար: Թրեքտ-Լիտովսկու 1918 թ. մարտի 3-ին կնքած «խայտառակ» հաղաութեանը 8 ամիս անց վերացվեց Գերմանիայի հեղափոխութեամբ, վոր փայլուն կեր-պով հաստատեց Լենինի և կուսակցութեան տակտիկայի իրավասութեանը:

7. Անտանտա (Ֆրանսիան՝ համաձայնութեան) — Անգլիայի, Յոսանիայի և ցարական Ռուսաստանի իմպերիալիստական կառավարութեանների 1907 թ. ձեռնկերված համաձայնութեանը 1914—1918 թ. թ. պատերազմի ժամանակ Անտանտան դարձավ մի դաշինք, վորը մի շարք ուրիշ յերկրներին օգնութեամբ ջանջալեց իմպերիալիստական Գերմանիային և նրա դաշնակիցներին: Հոկ-

տեմբերից հետո Անտանտան կազմակերպեց Խորհրդային հանրապետութեան բլոկադը, նրա դեմ ուղղված ինտերվենցիան և սպիտակ-գվարդիական ջարժ-ման ոժանդակութեանը:

Կրակով վերջացան Անտանտայի փորձերը՝ ինկվիդացիայի յենթարկելու Խորհրդային հանրապետութեանը: (Այդ մասին տես ընկ. Ստալինի հոգովածը՝ «Անտանտայի նոր արավանքը Ռուսաստանի վրա», ապագրված է «Правда»-յում 1920 թ. մայիսին և արտատպված 1933 թ. Ս. Ռաբինովիչի «История гражданской войны» գրքում, Партиздат, 1933 г.):

8. Մանուֆակտուրային ժամանակաշրջան — արհեստավորական արհես-տանոցից կապիտալիստական ֆաբրիկային անցնելու ժամանակաշրջանը (Արհե-մոյան Յովրոպայում մոտավորապէս XVII—XVIII դ. դ.): Մանուֆակտուրա-նից — խորը ձեռնարկութեաններ են, վորոնց տներն արդեն սկսեցին մաս-սայական ձևով վարձու աշխատանք կերտել, բայց տակավին արհեստային և վոչ թե մեքենային տեխնիկայի հիման վրա:

9. Այստեղ խոսքը 1904—1905 թ. թ. ռուս-ճապոնական պատերազմում ցարական բանակի կրած պարտութեանների մասին ե:

10. 1905 թ. առաջին կիսի հեղափոխական գեղքերի ճնշման տակ վա-խեցած ինքնակալութեանը փորձեց հեղափոխութեանը կասեցնել անդան-մի դիվումսի, այն է՝ հայաարարելով, թե ցարական կառավարութեանը կից կազմակերպվում է ընտրական մի որգան՝ Դումայն: Հստ այդ Դումային վերա-բերող կանոնադրութեան, վոր մշակել եր ցարական միլիտար Բուլդինը, աշ-խատավորները Դումա մուտք չունեցին, իսկ Դուման ինքը միմիայն խորհրդ-վակցական իրավունքներ ուներ (այսինքն՝ չեր կարող հին ոքենքները վերաց-նել և նորերը հրատարակել, այլ կարող եր կառավարութեանը խորհուրդներ տալ միայն, վորին վերջինս կարող եր և օչաքրութեանն չկարձնել):

Բուլդիններն ադիտացիա էլին անում Դումայի ակտիվ բոլորող ոգտին, այսինքն՝ նրա համար, վոր մասսաները չմասնակցին նրա ընտրութեաններին, վորովհետև ընտրութեանները մասսաներին կհասցնեցին գլխավոր խնդրից՝ ինքնակալութեանը տապալելու համար զինված ապստամբութեան նախա-պատրաստելուց:

11. Յերբ 1905 թ. հեղափոխութեանը պարաված եր և զինված ապստամ-բութեան անմիջական նախադրատրաստութեանը հերթից հանված, բոլշևիկնե-րը վճռեցին մասնակցել Պետական գումայի ընտրութեաններին, վորպեսզի նրանում կատարած աշխատանքն ոգտադործեն մասսաների հեղափոխական կազմակերպման վրա: Բուլդինները Լենինի գլխավորութեամբ Դումայի բնո-րութեաններին և նրանում տարած աշխատանքի մեջ անց էլին կացնում «ձախ-րի» տակտիկա: Այդ տակտիկան կայանում եր ինքնակալութեանը վոչնչաց-նել ձգտող գյուղացիութեան տրամադրութեաններն արտացոլող կուսակցու-թեանների հետ միասին յեղութեանի մեջ: Իսկ մենչիկինները ըլով էլին անց-կացնում կադեանների կուսակցութեան հետ (ուստական բուրժուազիայի գլու-խավոր կուսակցութեանը), վորոնք կողմնակից էլին բուրժուազիայի համա-ձայնութեանն ինքնակալութեան հետ՝ բուրժուազիային իրիսանութեան մեջ ներ-գրավելու և հեղափոխութեանը ճնշելու համար: Իրոք՝ մենչիկինները հեղափոխու-թեան ու հանրապետութեան լոռունքները փոխեցին մի լոռունքով, վորը պա-հանջում եր պայքարել սև-հարյուրակային կալվածատերերից՝ կազմված ցարա-կան կառավարութեանը բուրժուազիայի ներկայացուցիչներից կազմված մի

պաշտօնակիրներն և աշխատողներն, այլ և կադմակերպական, առաջին աշխատանք-
ատանելով միասնական հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական մի կուսակցու-
թյուն ստեղծելու գործում և նախապատրաստելով կուսակցութեան II համա-
գումարի հրավերումը:

II համագումարից հետո բուլղարիները և մենչևիկները պայքարի ընթաց-
քում «Искра»-ն 1903 թ. նոյեմբերին անցավ մենչևիկներին՝ ձեռքը և կրքերը
իր հեղափոխական բնույթը, հին, լինելույն «Искра»-յից տարբերվելու համար
ստանալով «Ենո» «Искра» անունը:

31. Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցութեան
IV համագումարը տեղի ունեցավ 1906 թ. ապրիլ—մայիսին Ստահոյմում
(Շվեդիա): 1905 թ. կուսակցութեան մեջ բազմաթիվ տատանվող ինտելիգեն-
տական տարրերի ներխուժման և բուլղարական մի շարք կադմակերպութուն-
ների կործանման հետևանքով համագումարում մեծամասնությունը մենչևիկ-
ներին էր: Դրանով էլ վերջինց համագումարի աշխատանքների ամբողջ ըն-
թացքը: Համագումարն ընդունեց մենչևիկական բանաձևեր և ընտրեց մենչև-
իկներին խիստ զերակշռու թյուն ունեցող Կի: (Ավելի մանրամասն տես Լենին,
Ձեկնացում միացուցիչ համագումարի մասին, Յերկիր, հատ. IX):

22. Լիկվիդատորություն—մենչևիկները մեջ հիմնական ուղղությունն էր
1903—1914 թ. թ. Լիկվիդատորները ցանկանում էին լիկվիդացիայի յենթա-
կել պրոլետարիատի հեղափոխական ծրագրին ու առկառիկան և հեղափոխական
ընդհատակյա բանվորական կուսակցությունը (այստեղից էլ՝ նրանց անունը):
«Վերադարձի բանվորներին քննենք ցնորքներով նոր բացահայտ լեզու կու-
սակցութեան մասին» (Լենին): Լիկվիդատորությունը բուլղարներն բնական կեր-
պով բղխում էր մենչևիկներին ամբողջ քաղաքական զօրից՝ սկսած կուսակցու-
թյան II համագումարից հետո:

Լիկվիդատորները լիզոր ցարիզմի թույլատրած լրագրերում և ժուռնալ-
ներում կատարել հալածում էին բուլղարիներին, ագիտացնա անելով ընդհատա-
կի դեմ, հեղափոխական գործադուլներին դեմ և այլն, պաշտպանելով «այսին»
բանվորական կուսակցություն ստեղծելու գաղափարը, վորն այնքան հյու ու
հնազանդ լինեք, վոր նրան թույլատրել կարողանար ցարական կառավարու-
թյան այն ժամանակվա գլուխ, ժողովրդի ամենակատարի թշնամի՝ Ստոլիպինը
(այստեղից էլ՝ լիկվիդատորներին սառելայինյան կուսակցություն անվանելը):

Բուլղարիներին լինելույն միջոցն անհաշտ պայքար էր մղում լիկվիդատո-
րութեան և բուլղարիներին շաքերում դեպի նա հաշտվողականութեան դեմ:

Այդ պայքարի հետևանքով լիկվիդատորները 1914 թ. մոտերքը դուրս
մղվեցին բանվորական շարժման մեջ իրենց գրաված բոլոր դիրքերից և դար-
ձան մասսաներից կարված ինտելիգենտներին մի խումբ:

23. Այդ ժամանակաշրջանում կուսակցականութեան համար Լենինի
մղած պայքարի գնահատականն ընկ: Ստալինը ասել է դեռևս 1910 թ. սո-
վիեթգոլյան աջաորդից գրած հայտնի նամակում: Կուսակցությունը վոչնչացնե-
լու ձգտող մենչևիկներին (լիկվիդատորներին) մեծամասնություն դեմ պայքարելու
համար միանալով լինելույններին ժամանակավոր բուլղարական պրոլետարիատ-
ների հետ, այսինքն մենչևիկներին այն խմբի հետ, վորն ընդհատակյա կուսակ-
ցությունը պահպանելու կողմնակից էր, Ստալինը գրում էր. «Բուլղար պրա-
մեջ նկատելի չէ Լենինի ձեռքը: Նա խելոք մեծիկ է և «Թաց տեղ պահող
չէ» («Большевик» № 2—3, 1932 թ.):

24. Սոցիալ-շովինիզմ—II Ինտերնացիոնալի սոցիալ-դեմոկրատական կու-
սակցություններին շարքերում իմպերիալիստական պատերազմի տարիներին
(1914—1918 թ. թ.) քաղաքական մի հոսանք էր, վորն իր բուլղարական
բացահայտորեն ոգնում էր՝ կողոպտելու և խեղդելու ուրիշ ժողովուրդներին: «Սո-
ցիալ-շովինիզմը,—գրում էր Լենինը,—հայրենիքի պաշտպանութեան» գաղափարի
պաշտպանությունն է ավելի պատերազմում: Այդ գաղափարից բղխում է պատերազ-
մի ժամանակ դատակարգային պայքարից հրաժարվելը, քվեարկումը հոգևոր ապ-
ական վարկերի և այլն: Սոցիալ-շովինիստները բուլղարական քաղաքակ-
նությունն են վարում, վորովհետև նրանք պաշտպանում են վոչ թե «հայրենի-
քի պաշտպանութեանը», ոտարազի ճնշման դեմ պայքարելու իմաստով, այլ
այս կամ այն «մեծ» պետություններին իրավունքը՝ կողոպտելու գաղութները
և ճնշելու ուրիշ ժողովուրդներին» (Յերկիր, հատ. XVIII, էջ 199):

Սոցիալ-շովինիզմի դիրքերն անցավ II Ինտերնացիոնալի կուսակցու-
թյուններին ղեկավարութեան մեծամասնությունը, նույն թվում նաև Ֆրանսա-
կան սոցիալիստներին առաջնորդ Գիլը (տես անվանացանկը):

Սոցիալ-շովինիստների դաշնակիցն էր սոցիալ-պացիֆիստներին՝ Կաուց-
կու (տես անվանացանկը) գլխավորած այն հոսանքը, վորը պատերազմի զի-
սակարութեան և խաղաղութեան սգտակարութեան մասին, պատերազմող յեր-
կիրներին իմպերիալիստներին խաղաղ համաձայնութեան ցանկալիութեան մասին
զրույցներով փորձում էր բանվորներին հեռացնել պատերազմի դեմ մղվող
հեղափոխական պայքարից:

Սոցիալ-պացիֆիստական դիրքեր էին գրավում նաև միջնորակ հեղափո-
խականները, այսինքն առաջին հերթին Տրոցկին, վորոնք պրոլետարիատին
կոչ էին անում պայքարելու, բայց վոչ պրոլետարական հեղափոխութեան և
պրոլետարիատի գերատուրայի համար, վորը միայն կարող է լիկվիդացիայի
յենթարկել ժողովուրդներին ճնշումը և վոչնչացնել բոլոր պատերազմները,—
այլ միայն խաղաղութեան համար՝ պահպանելով պատերազմը հարուցած իմպե-
րիալիստներին իշխանությունը:

25. Ավստրո-գերմանական կուլիցիա—գերմանական և ավստրո-հունգա-
րական միապետություններին ռազմա-քաղաքական դաշինքը Ռուսաստանի,
Ֆրանսիայի, Անգլիայի և ուրիշ յերկիրներին դեմ իմպերիալիստական պատերազ-
մի ժամանակ:

26. Փետրվարյան հեղափոխությունից հետո ռուսական ամբողջ բանակը
ծածկվեց ղենվորական—վաշտային, գնդային, ղերիղիայի, բանակի և այլն—
ընտրովի կոմիտեներին ցանցով:

Այդ կոմիտեներում Փետրվարից հետո ղեկավար ազդեցություն ունեյին
մենչևիկներն ու հետքերը: Ջետագայում կոմիտեների, մասնավոր ղենվորա-
կան մասսաներից հետո գտնվող՝ ղերիղիայի, բանակի և ռազմաձևատի կո-
միտեներին կազմը գաղաքից հեղափոխականացող ղենվորական մասսայի տրա-
մադրություններին համապատասխանելուց:

Գեպքերի հետագա զարգացումը ցույց ասելից, վոր բանակն ու ռազմա-
ձևատիները ոժանդակեցին բուլղարիներին քաղաքականութեան ընդդեմ իրենց
ամեն մի հեղինակություն կորցրած կոմիտեներին:

27. Լենինի, Ստալինի և Կուրենիյի բանակցությունները գեներալ Դու-
խոնինի հետ (տես անվանացանկը) և ռադիոհաղորդագրությունը տպագրված
են Լենինի Յերկիրի հատ. XXII-ում (հայերեն էջ 87—92):

28. «Կապիտալ» — Մարքսի մեծագույն յերկն է, վորի վրա նա Ենգելսի ոգնութեամբ աշխատել է մի շարք տարիներ: «Կապիտալը» տվել է կապիտալիզմի ծագման, զարգացման և կործանման ողնաշարի ամենախոր վերլուծությունը:

29. Փարիզի կոմունա — մարդկության պատմության մեջ պրոլետարիատի առաջին գլխատուրան է, վորն ստեղծվեց 1871 թ. մարտի 18-ին Փարիզի բանվորներին հաղթական ապստամբության հետևանքով: Գոյություն ունենալով 1 ամիս, կոմունան ընկավ ներքին ու միջազգային հակահեղափոխության ճնշման տակ:

Չնայած նրա թույլ տված մի շարք սխալներին և գոյություն կարճատևությանը, կոմունան հսկայական դեր խաղաց հեղափոխական բանվորական շարժման զարգացման մեջ ամբողջ աշխարհում և փորձով ցույց տվեց պրոլետարիատի գլխատուրայի իրականացման խնդիրը և նրա իրականացման ձևերը:

30. Ռուսաստանի հանրապետություն — ժամանակավոր խորհուրդը (նախապառլամենտը) կազմակերպել է բուրժուական ժամանակավոր կառավարությունը 1917 թ. հոկտեմբերի սկզբին՝ զանազան հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներից այնպես, վորպեսզի նրա մեջ ապահովված լինեի բուրժուազիայի ներկայացուցիչների և նրա գործակալների՝ մենշևիկների և Կեսերների մեծամասնությունը:

Նախապառլամենտն ստեղծվել էր խորհուրդներին դեմ պայքարելու համար, վորոնց մեջ գնալով ավելի յեր ամբանում բոլշևիկների ազդեցությունը:

Նախապառլամենտի բոլշևիկական ֆրակցիան հեռացավ հենց նրա առաջին նիստից, իր գեկլարացիան հրապարակելուց հետո և հետագայում բոլշևիտի յեր յենթաբերում նրան: Կուսակցության ԿԿ-ում այդպիսի տակառիկա ընդունվել էր Լենինի ու Ստալինի առաջարկությամբ՝ ընդդեմ Կոմինտերի ու Ռիկովի ոպորտունիստական դերքի, վորոնք անհրաժեշտ էլին համարում բոլշևիկների աշխատանքը նախապառլամենտում:

31. Ալբանիա — մի փոքրիկ հեռամասց յերկիր է Բալկանյան թերակղզում: Մի շարք յերկրներ (Ալստրիա, Իալիա և ուր.) փորձում են յին Ալբանիան իրենց գաղութը դարձնել: Ալբանիայում ազդեցություն ունենալու համար նրանց մղած պայքարն արտահայտվում էր նաև ապստամբություններ և ցեղերից վոմանց պատերազմներ կազմակերպելով մյուսներին դեմ:

32. «Փիլիսոփայության աղքատությունը» — Մարքսի վաղ յերկերից մեկն է (առաջին անգամ լույս է տեսել 1847 թ.), վորի մեջ արդեն հետևողականորեն զարգացված են գիտական կոմունիզմի հիմունքները:

33. Դոն-Քիշոտ — սպանական գրող Սերվանտեսի «Դոն-Քիշոտ» հեռաչակավոր վեպի հերոսն է, վեպը լույս է տեսել 1605 թ. (միջանի անգամ թարգմանվել է ռուսերեն): Դոն-Քիշոտն իրականությունը խորթ մարդու մի պատկեր է, վորն ապրում է տնցյալի դարանցիկ պատկերացումներով և փորձում է բոլորովին վոշ-ուեալ ֆանտաստիկ յեղանակներով պայքարել ընդհանրական բարեքի համար:

Մոսկովի ուրիշ կապակցությամբ, ընկ. Ստալինը Դոն-Քիշոտի հետ համեմատեց «հաջողություններից գլխապտույտի» ներկայացուցիչներին մեր

կոլտեռնային շինարարության մեջ. «Չե վոր Դոն-Քիշոտն էլ յերեակայում էր, թե ինքն արշավում է թշնամիներին դեմ, յերբ հարձակվում էր հողմաղացի վրա: Սակայն հայտնի յե, վոր նա ճակատը կոտրեց այդ, թող թույլ տրվի ասել, հարձակման ժամանակ»: Ըստ յերեակային Դոն-Քիշոտի դափնիները ընել չեն թողնում մեր «ձախ խոտորոցներին» («Լենինիզմի հարցերը», էջ 479):

34. Շառլոտտենշուրգ — Բեռլինի մի մասն է: Լատինական քաղաքամաս — Փարիզի մի մասն է:

ԱՆՎԱՆԱՑԱՆԿ

Աղսեղոռ Պ. Բ. (1850—1928)—մարքսիզմի առաջին պրոպագանդիստն էր, մեկը Ռուսաստանում (1883—1903 թ. թ.), սակայն հենց սկզբից թույլ և ավել մի շարք թեորեթիկական սխալներ, 1903 թվականից մենշևիկներին առաջնորդներին մեկը, Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո դարձավ խորհրդային իշխանություն կառավարող հակառակորդը և քարոզում էր խորհրդային կարգը փոխարինել «կուլտուրական» կապիտալիզմով:

Բլանկի Լուի-Ոգյուստ (1805—1881)—ֆրանսական հայտնի հեղափոխական և սոցիալիստ, 1830 և 1848 թ. թ. հեղափոխությունների ակտիվ մասնակիցը: Բլանկին բանտերում անցրել է ընդհանուր հաշվով 37 տարի: Բլանկին մարքսիստ չէր: Բլանկին քարոզում էր իշխանության զբաղում, բայց վնչ թե մասսաների պայքարի նկատմամբ, այլ միայն դավադիր հեղափոխականների մի փոքրիկ խմբի ոգնությունով: Մակայն Մարքսն ու Ենգելսը բարձր ելին գնահատում նրա պրակտիկ հեղափոխական գործունեությունը, միաժամանակ խիստ քննադատելով նրա հայացքները սխալմամբ (բլանկիզմ):

Գեդ ժյուլ (1845—1922) Ֆրանսիայում մարքսիստական կազմակերպություն առաջին ղեկավարներից մեկն էր: Գլխավորում էր ռուսոբուհի մի զեմ ժողով պայքարը Ֆրանսիայի բանվորական շարժման մեջ: 1914—1918 թ.թ. իմպերիալիստական պատերազմի սկզբից Գեդը դավաճանեց իր անցյալին և հեղափոխական բանվորական շարժմանը, դաշինք կնքեց բուրժուազիայի հետ և դարձավ Ֆրանսիական կառավարության մինիստր:

Դենիկին Ա. Ի. (ծն. 1872 թ.)—ցարական բանակի գեներալ, Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո խորհրդային իշխանությունում դեմ կալվածատերերին ու կապիտալիստներին դինաված պայքարի ամենաակախավոր ղեկավարներից մեկն էր: Դենիկինի գործերը զբաղվել էին Ռուսաստանի հարավը և 1919 թ. աշնանը մոտենում էին Տուլային, սպառնալով Մոսկվային: Բայց, չնայած Անտանտայի ժգնությունը, դենիկինյանները 1919 թ. նոյեմբեր—դեկտեմբերին ջախջախվեցին Կարմիր բանակի կողմից: Այդ ժամանակվանից Դենիկինն սպիտակ էմիրգրանտ է:

Դուկոնին Ն. Ն. (1876—1917)—ցարական բանակի գեներալ: 1917 թ. աշնանը վարում էր ռուսական բանակների գերագույն զբաղվոր հրամանատարի պաշտոնը: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո հակահեղափոխություն կազմակերպողներին մեկն էր: Խորհրդային կառավարության զինվորիկներին յենթարկվելուց հրաժարվելու համար պաշտոնանկ արվեց, և նրան փոխարինեց ընկ. Կոլիկովը: 1917 թ. դեկտեմբերի 3-ին սպանվեց, յերբ նրա ուղեւորած ժեյ դարազնած հեղափոխական զինվորները զբաղում էին նրա շտաբը:

Ենգելս Փրիդրիխ (1820—1895)—Կ. Մարքսի մերձավորագույն գործակիցը, նրա հետ մեկտեղ մշակել և գիտական կոմունիզմի (մարքսիզմի) թեորեթիկ և գեկա

վարել միջազգային պրոլետարիատի հեղափոխական պայքարը (Նրա մասին տես Լենինի «Փրիդրիխ Ենգելս» հոդվածը, Ֆեբրեր, հատ. I):

Լասսալ Փեդրոնիանո (1825—1864)—գերմանական բանվորական շարժման խոշորագույն գործիչներից մեկը 1848 թ. հետո Լասսալը մարքսիստ չէր: Մարքսն ու Մանհեյմը և Լասսալի աշխատանքին՝ գերմանական բանվորներին կազմակերպելու գործում և միաժամանակ վճռականորեն քննադատում նրա ռուսոբուհիստական սխալները:

Լիբկնիխտ Կարլ (1871—1919)—II Ինտերնացիոնալի ձախ թեկ խոշոր գործիչ: Գերմանական հեղափոխական բանվորական շարժման առաջնորդն էր՝ պերիալիստական պատերազմի տարիներին, արիտոթյամբ պայքարում էր իր իմպերիալիստական կառավարության և բուրժուազիայի դեմ, Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության դավաճանությունից դեմ: Կարլանավորվել և դատի յե տրվել զինվորներին մեջ հեղափոխական աշխատանք տանելու համար: Այն տարիներին Լիբկնիխտի անունն իմպերիալիստական պատերազմի դեմ մղած հեղափոխական պայքարի սիմբոլն էր: Գերմանիայի կոմկուսակցության հիմնադիրներից մեկն էր 1919 թ. հունվարին Բեռլինի բանվորներին ապստամբության դուրս էր կանգնած: Ապստամբության ճնշումից հետո սպանվեց (Ինչպես և Ռ. Լուքսեմբուրգը) սոցիալ-դեմոկրատ Նոսկեյի բանդաների ձեռքով:

Լուքսեմբուրգ Ռոզա (1870—1919)—II Ինտերնացիոնալի ձախ թեկ առաջնորդներից և թեորեթիկներից մեկը, հետո Գերմանիայի կոմկուսակցության հիմնադիրներից մեկը: 1919 թ. հունվարին Կ. Լիբկնիխտի հետ միասին զինվորում էր Բեռլինի բանվորների ապստամբությունը և սպանվեց ապրտամբությունը ճնշելուց հետո: Լենինը բարձր էր գնահատում Ռ. Լուքսեմբուրգին, բայց միաժամանակ վճռականորեն քննադատում էր նրան մի շարք կիսամենշևիկական սխալների համար (այդ մասին տես ընկ. Ստալինի նամակը «Пролетарская революция» ժուռնալի խմբագրությունը, «Լենինիզմի հարցեր», էջ 607—608):

Կաուցկի Կարլ (ծն. 1854 թ.)—գերմանական սոցիալ-դեմոկրատ, II Ինտերնացիոնալի խոշորագույն թեորեթիկը, իրեն համարում էր Մարքսի ուսմունքի հետեւորդ, բայց իրոք աղավաղում էր այն: Մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը զինվորում էր ցենտրիզմը, վորը ձախ Ֆրադով վարադուրում էր II Ինտերնացիոնալի ռուսոբուհիզմը: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո և ներկայումս խորհրդային իշխանություն ամենակառավար թշնամին, կոչ է անում դինաված ուժով տապալելու ի. իշխանությունը: Այ սոցիալ-ֆալիստ նրա մասին տես Լենինի «Պրոլետարական հեղափոխությունը և ռենեգատ Կաուցկին» աշխատությունը (հատ. XXIII):

Կերկնսկի Մ. Փ. (ծն. 1881 թ.)—փաստաբան 1917 թ. փետրվարյան հեղափոխությունից հետո եսերների կուսակցության առաջնորդներից մեկը և բուրժուական ժամանակավոր կառավարության նախագահը: Իրեն սոցիալիստ էր ձևացնում և վորոք ժամանակ ոգավելով մանր-բուրժուական մասսաների վստահությունից՝ իմպերիալիստական բուրժուազիայի քաղաքականությունն էր անցկացնում: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը սրբեց-տարալ Կերկնսկու կառավարությունը: 1918 թ. մինչև այժմ Կերկնսկին սպիտակ էմիրգրանտ է, իՍՋՄ-ի կառավար թշնամին:

Կուլակ Ա. Վ. (1873—1920)—ցարական ագիտոր Լոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո հակահեղափոխության ամենաակախավոր առաջնորդներից

մեկը, Պերերի սպիտակ-զվարդիական կառավարության գլուխը: Չնայած Ան-տանտայի ուժանդակությանը՝ կոչակյանները 1919 թ. վերջին կարգի բանակի և Սիբիրի հեղափոխական պարտիզանների ձեռքով ջախջախվեցին: Ինքը Կոչ-ակին ընկավ պարտիզանների ձեռքը և 1920 թ. փետրվարին գնդակահարվեց Իրկուտսկի հեղկոմի վերջումով:

Կոնիսնկո Պ. Ս. (ծն. 1885) — հին բոլշևիկ. 1917 թ. Փետրվարյան հեղա-փոխությունից հետո բոլշևիկների աշխատանքի կազմակերպիչներից մեկը հին բանակում Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո խորհրդային կառավա-րությունը նրան նշանակեց ուսանական բանակների գերագույն զխավոր հրամանատար: Ներկայումս ՌՍՖՖՆ արդարադատության ժողովրդական կո-միսար:

Մարտով Լ. (1873—1923) — 1901—1903 թ. թ. աշխատել և Լենինի հետ միասին, լինելով «Искра» լրագրի խմբագիրներից մեկը, 1903 թվից մենշևիզ-մի դեկավարներից մեկը, Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո անցա-խորհրդային իշխանության թշնամիների բանակը: 1920 թ. տարագրվեց արտավ սահման:

Մարքս Կարլ (1818—1883) — պրուստարիատի մեծ առաջնորդը և ուսու-ցիչը, գերական կոմունիզմի հիմնադիրը, I Ինտերնացիոնալի հիմնադիրն ու ղեկավարը (Տես ընդ. Ստալինի պատասխանը ամերիկական բանվորական ա-ռաջին պատվերակությանը ներկա ժողովածուի էջ 32 և Լենինի «Կարլ Մարքս» հոդվածը, Յերկեր, հատ. XVIII):

Նոսկի Դուստով (ծն. 1868 թ.) — գերմանական սոցիալ-դեմոկրատ, ծայ-րահեղ ուղորդունիստ Գերմանիայի 1918—1919 թ. թ. հեղափոխության մեջ ղեկավարում էր նախաստիների ապստամբության ճնշումը Կիլում և բանվոր-ներից բեռլինում և ուրիշ քաղաքներում: Գերմանական բանվորները նրան անվանել են «արյունառատ շուն»: Կ. Լիբկնիխտի և Ռ. Լուքսեմբուրգի սպանության կազմակերպիչը: Ներկայումս գերմանական ֆաշիստների մոտ թո-շակառու չի հեղափոխական շարժումը ճնշելուն մատուցած ծառայությունների համար:

Շալյոման ֆրիդլանդ (ծն. 1865 թ.) — գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության ղեկավարը իմպերիալիստական պատերազմի տարիներին, կա-տաղի ուղորդունիստ և բանվորական շարժման դավաճան: 1918 թ. գերմանա-կան միապետության տապալումից հետո մտավ կառավարության մեջ, վորտեղ բոլոր միջոցներով պայքարում էր պրուստարիատի և հեղափոխության դեմ: Գերմանական բանվորների առաջնորդներ Կ. Լիբկնիխտի, Ռ. Լուքսեմբուրգի և Լ. Տիշկայի սպանության ներշնչողներից մեկն էր:

Պլեխանով Գ. Մ. (1856—1918) — ուսանական մարքսիզմի հիմնադիրը և զխավոր թիորեթիկներից մեկը նրա ծագման շրջանում: Մահայն հենց սկզբից մարքսիստական թիորեթիկից մի շարք շեղումներ թույլ տվեց: 1904 թ. մո-ցով մենշևիկներին, իսկ իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ զխավոր պատերազմը և բուրժուազիային բացահայտ պաշտպանելու դիրքը: Փետրվա-րյան հեղափոխությունից հետո պաշտպանում էր բուրժուական ժամանակա-վոր կառավարությունը:

Տիշկո Լեո (Յոգիլես) (1867—1919) — լեհական սոցիալ-դեմոկրատիայի հիմնադիրներից մեկը, Ռ. Լուքսեմբուրգի կողմակից: 1907 թ. կուսակցության Լոնդոնի համագումարում մի շարք տատանումներով և վերապահումներով պաշտպանում էր բոլշևիկներին իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ

Կ. Լիբկնիխտի հետ միասին հեղափոխական աշխատանք էր տանում Գերմա-նիայում: Գերմանիայի կոմկուսակցության հիմնադիրներից մեկն էր Կ. Լիբկ-նիխտի և Ռ. Լուքսեմբուրգի սպանությունից հետո շարունակում էր նրանց աշխատանքը, բայց 1919 թ. մարտին աջ սոցիալ-դեմոկրատ մինիստր Շայդե-մանի հրամանով կախնավորվեց և սպանվեց:

Քեքզով, (1859—1925) — անգլիական Կառավոր քաղաքագետ, կոնսերվատոր-ների, — հողային արևմտեվրոպայի և խոշոր կապիտալիստների կուսակցության — առաջնորդներից մեկը: 1915 թվից մինչև 1924 թ. Անգլիայի արտաքին գոր-ծերի մինիստր, Խորհրդային հանրապետության յերգվյալ թշնամին, 1918—1919 թ. թ. ռազմական ինտերվենցիայի ներշնչողներից մեկը, 1923 թ. անգ-լիական կառավարության կողմից խորհրդային իշխանությանը ներկայացրած հայտնի ուղտիմատումի հեղինակը:

Յ Ա Ն Կ

	Եջ
Լենինն երբև ՌԿԿ կազմակերպել է առաջնորդ	3
Դիտողություններ	12
Լենինի մահվան առթիվ	15
Լենինի մասին	21
Ամերիկական բանվորական առաջին պատվերակության հետ ունեցած զրույցից	32
Հատվածներ գերմանական գրող Նալի Լուդվիգի հետ ունեցած զրույցից	39
Ծանոթագրություններ	43
Անվանացանկ	52

Կոմս. սրբագր. Վ. Թերզիբաշյան, Սրբագրի Ա. Տ. Միքայելյան
Հրատ. № 226, Գլավլիտ № 7861 (բ), Պատվեր № 216, Տպրաժ 5000

Թղթի չափը 62x94, մի տպ. քերթում 34.560 տպ. ճշ., Ինդեքս ПЛИ
НП

Կուսակցական տպարան, Յերեվան, Ալլահվերդյան փ. № 27

Контр. коррект. В. Терзибашян, Корректор А. Т.-Мкртчян

Изд. № 226, Главлит № 7861 (б), Заказ № 216, Тираж 5000

Индекс ПЛИ
НП

Типография Партиздата, Эривань, ул. Алавердяна № 27

ԳԻՆԸ 40 Կ.

ЦЕНА 40 К.

И. СТАЛИН

О ЛЕНИНЕ

Партиздат 1934 Эривань

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0181573

